

Aksent

ET MAGASIN FRA IOGT I NORGE - NR 2 - 2024

REKORDAVTALE MED NORAD

200 millioner til FORUT

– NÅR MAN ER FULL ER DET IKKE SÅ SKUMMELT Å DØ

Ny rapport om alkohol og krig

WILLY PEDERSEN: BEKYMRET FOR RUSFAGET

Svakere enn for 20 år siden

Sommer og hyttekos

Sommeren er over oss, og det betyr også økt aktivitet på hyttene til IOGT og Juvente. Det var god stemning under sommerfesten på Ulaheim utenfor Halden. Og på den tradisjonelle sankthansfeiringen på Kirkevik på Nesodden møtte nesten 70 personer opp etter at arrangementet dagen før hadde regnet bort. 24. august blir det markering av at det er 100 år siden Juvente kjøpte stedet. Det er mulig å leie seg inn på flere hytter nå i sommer. For mer informasjon sjekk våre nettsider på <https://www.iogt.no/om-oss/organisasjonen/eiendommer>

17. mai-kampanje

På landsmøtet i fjor ble det flertall for å sette i gang en ny kampanje rundt 17. mai. De siste årene har nyhetssakene vært mange om for mye alkoholbruk på dagen. Årets nasjonaldag var dessverre intet unntak, men IOGTs kampanje ble lagt merke til mange steder.

Fornøyd med resultatet

- Siden årets kampanje var den første, er vi godt fornøyd med resultatet, forteller generalsekretær Hanne Cecilie Widnes. – Vi har fått mange gode tilbakemeldinger på stands, får engasjert frivillige og dessuten vervet noen medlemmer også. Materiell ble spredt på vel 30 steder rundt om i landet, enten på stands eller i postkasser. Buttonsmaskinen var i full sving store deler av måneden, der Mona Svartås på IOGT-huset sørget for at alle som bestilte, fikk sine buttons.

Temaet ble også løftet frem i de høringssvarene som IOGT har sendt til kommuner som i disse dager lager nye alkoholpolitiske handlingsplaner for perioden. Vi fikk også omtale i fem aviser og leserbrev på trykk 13 steder. – Nå skal vi evaluere kampanjen, og se hva vi kan forbedre til neste år, avslutter Widnes.

Elisabeth Kristiansen stod på Egeertorget i Oslo og Helmer Nilsen med spesialkonstruert cap (øverst).

Nye ledere i IOGT Enestående familier

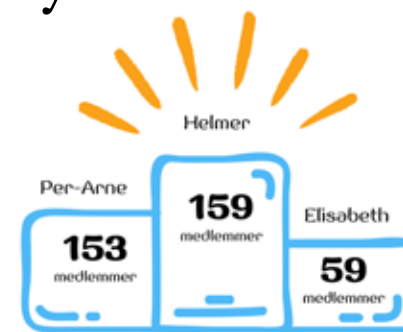
Det holdes hvert år lederkurs i IOGT Enestående familier, og for ikke lenge siden fikk sentralstyret i IOGT hilse på ni nye ledere. De brukte helgen til å bli skolert i hva det betyr å være leder for en lokal gruppe. Det betyr både at vi kan få nye grupper opp, og at gamle grupper kan få nytt blod inn i ledergruppen. Lykke til alle sammen!

Nesten 500 nye medlemmer

Året er halvveis, og IOGT er på god vei til å nå årets vervemål på 700 nye medlemmer, og komme over 3000 medlemmer i år. Akkurat nå har vi ønsket velkommen 495 nye.

Årets verver så langt i år er Helmer Nilsen fra Drammen, tett fulgt av Per Arne Lillebø fra Ulsteinvik og Elisabeth Kristiansen i Oslo. Det er også region sør som kan vise til størst medlemsvekste så langt med 192 nye medlemmer. Også i sommer blir det vervestand i forbindelse med Fyll ferien-kampanjen.

ALKOHOLFRITT TRENDER

Det er spennende å følge med på den positive utviklingen i salget av alkoholfri drikke. Stadig flere velger å drikke vin, øl og drinker uten alkohol. Salget av alkoholfri drikke på Vinmonopolet økte med 20 prosent i fjor og gjorde 2023 til et rekordår. Allerede halvveis inn i 2024 rapporterer polet om tilsvarende økning i år. Vi kan få nok en rekord.

Alkoholfri bar på rockefestival. NRK har vært i kontakt med flere festivaler som opplever økt etterspørsel etter alkoholfri drikke og derfor legger om tilbudet sitt. Rockefestivalen «Tons of Rock» i Oslo, forteller til NRK at de hadde de egne barer som kun solgte alkoholfritt øl og drinker.

«De vakre folkene» problematiserer.

Gjennom mange år har vi blitt kjent med at fenomener som «Sober curious» (nysgjerrig på alkoholfritt) og NoLo (ingen eller lite alkohol) har bredt om seg blant stadig flere unge. I dette nummeret av Aksept spekulerer også rusforsker Willy Pedersen på potensialet som ligger i at typ unge miljøbevisste jenter som trener en del og som er kritiske til russefeiring velger mer alkoholfritt: «Tidligere har de kule har vært på fylla. Det nye er at det er de litt kule folka, «the beautiful people», som tar pause, som problematiserer.». Om disse trendene forsterkes og de unge tar dem med seg inn i voksenlivet, er det faktisk mulig at holdningene til alkoholkulturen kan snu, slik den gjorde det for røyking noen tiår tilbake.

Er politikerne tøffe nok? Holdningene til røyking handlet også om at tøffe politikere våget å endre tobakkslovgivingen i en retning som tok hensyn både til folkehelse og til alle som ble forstyrret eller skadet av andres røyking. Det er sterke krefter som ønsker å øke salget av alkohol i Norge. Har vi politikere som er tøffe nok til å kjempe for politiske virkemidler som gjør rusfrihet til en sterkere trend i Norge?

Hanne
Cecilie Widnes
Generalsekretær
IOGT

Ida Oleanna Hagen (t.h.) fra FORUT og Lise Sivertsen fra Norad skriver under samarbeidsavtalen.

REKORDAVTALE TIL FORUT

IOGTs bistandsorganisasjon FORUT har signert ny rammeavtale med Norad på over 200 millioner kroner. Pengene skal brukes på å gjøre verden tryggere for barn.

AV ØYVIND STRAND ENDAL

Den nye rammeavtalen, som strekker seg over fem år, har en økning i støtten på 31 % fra den forrige. Det er den største avtalen i FORUTs historie.

Lokalt ledet utvikling

– Den nye avtalen gjør at FORUT kan øke innsatsen for å gjøre barn tryggere i våre samarbeidsland. Vi skal fortsette å bekjempe fattigdom og urettferdighet, sier generalsekretær i FORUT, Ida Oleanna Hagen.

Bistandsorganisasjonen på Gjøvik jobber gjennom partnerorganisasjoner

i Asia, Afrika og Latin-Amerika. Disse mobiliserer sivilsamfunn og lokal-samfunn til å kreve sine rettigheter og er tydelige stemmer i sine land for menneskerettigheter og politikk som fremmer folkehelse.

FORUT har også en ledende stemme i global alkoholpolitikk, gjennom nøkkelroller i globale og regionale fagnettverk.

– At vi nok en gang får tillit av Norad er en stor anerkjennelse av FORUTs arbeid. Våre dyktige medarbeidere i utenlandsavdelingen og i partnerorganisasjonene har lagt ned en enorm innsats over lang tid for å få i land denne avtalen. Jeg vil si tusen takk til alle som har bidratt, sier Hagen.

Mayetteh (10) er tryggere

Sierra Leone i Vest-Afrika er et av verdens fattigste land – og et av FORUTs seks samarbeidsland. I lands-

byen Yainkessa bor tiåringen Mayetteh hos tanta si, Kadiatu.

Her har FORUT sørget for at befolkningen har tilgang på helse-tjenester, trygg skolegang, sunn mat og en sikker familieøkonomi. En spare- og lånegruppe gjør at Kadiatu har penger til skolegang for barna, dyrking av mat og inntekt til familien. Gruppen tar også ansvar for å hjelpe barn og familier som faller utenfor i landsbyen.

Skolen til Mayetteh hadde ikke toaletter, og barna var redde for å gå på do i skogen. Der er det nemlig slanger og andre farer. Det førte til at særlig jentene droppet ut av skolen. FORUT, med støtte fra norske bistandspenger, har bygget et nytt toalett på skolen.

Slik jobber FORUT med å bygge små velferdssamfunn som gir trygge barn og utvikling. Det krever godt samarbeid med lokale partnerorganisasjoner og myndigheter.

Styrking av sivilsamfunn og helsesystemer

Norad er direktoratet for utviklings-samarbeid og forvalter store deler av det norske bistandsbudsjettet. Direktør i Norads avdeling for menneskerettigheter og velferd, Lisa Sivertsen, sier at FORUT leverte en god søknad om videre samarbeid.

– Vi vurderer FORUT som en solid organisasjon som sammen med lokale partnerorganisasjoner har levert gode resultater over lengre tid, spesielt innenfor områder som rusproblematikk og psykisk helse. Et viktig mål for Norge og norsk bistand er å bidra til å styrke nasjonale helsesystemer i lav- og mellominntektsland. For å nå dette målet er FORUT en viktig bidragsyter, sier Sivertsen.

Utviklingsminister Anne Beathe Kristiansen Tvinningem (Sp) er

glad for den nye avtalen mellom FORUT og Norad. – Å investere i kunnskap og helsetjenester der det trengs, handler om å sikre grunnleggende menneskerettigheter for alle, men også en tryggere verden. Vi er aldri sterkere enn det svakeste ledd, noe COVID-19 minnet oss på. Derfor bidrar Norge for å styrke helsesystemer og bærekraftig utvikling, sier Tvinningem.

Trenger flere støttespillere

10 prosent av pengene i avtalen må FORUT bidra med selv. Med ny og større avtale må organisasjonen dermed også samle inn mer penger enn i dag.

– Vi er takknemlige for alle gode støttespillere, faste givere og deltakere i våre kampanjer som gjør arbeidet vårt mulig, og vi ønsker flere velkommen, sier Hagen.

Mayetteh i Sri Lanka er et av mange barn i Sri Lanka som ikke hadde toaletter på skolen.

EKSEMPLER PÅ MÅLSETTINGER I AVTALEN

Psykisk helse:

Rundt 40 000 barn og unge i Nepal skal få behandling av spesialister på barne- og ungdomspsykiatriske avdelinger, i tillegg til at nærmere 10 000 vil få psykisk helsehjelp via telekonsultasjoner og hjelpelinjer. En rekke partnere får opplæring i metoder for psykososial støtte for personer utsatt for vold og overgrep.

Forebygging av alkoholskader:

Befolkningen i til sammen 19 land i regionene avtalen omfatter vil ha bedre beskyttelse mot alkoholrelaterte skader (sykdommer, vold og ulykker) som følge av implementering av effektiv alkoholpolitikk og -lovgivning.

Barnerettigheter:

15 000 barn og unge i FORUTs samarbeidsland skal få hjelp til å begynne på skolen. Skolegang er en rettighet barn har, men er også en viktig beskyttelsesfaktor i seg selv. Jo flere år på skolen, jo mindre er sjansen for å bli utsatt for barnearbeid, barneekteskap eller andre skadelige skikker. Spesielt for jenter er dette avgjørende. 40 000 barn skal få opplæring i barnerettigheter; spesielt barns rett til utdanning, deltakelse og beskyttelse.

Kjønn og likestilling:

Nesten 12 000 kvinner og menn skal mobiliseres for tryggere lokalsamfunn uten kjønnsbasert vold.

Arbeid og inntekt:

Etablering og opplæring av 500 spare- og lånegrupper skal bidra til at flere får muligheten til å skape seg sin egen arbeidsplass som igjen gir en høyere og mer forutsigbar inntekt. Å styrke spesielt kvinners tilgang til egen lønn er viktig for likestillingen i seg selv, men bidrar også ofte til at barna får tilgang til skole og helsehjelp. På denne måten skaper vi tryggere lokalsamfunn og bidrar til at flere får en vei ut av fattigdommen.

Promenaden AS

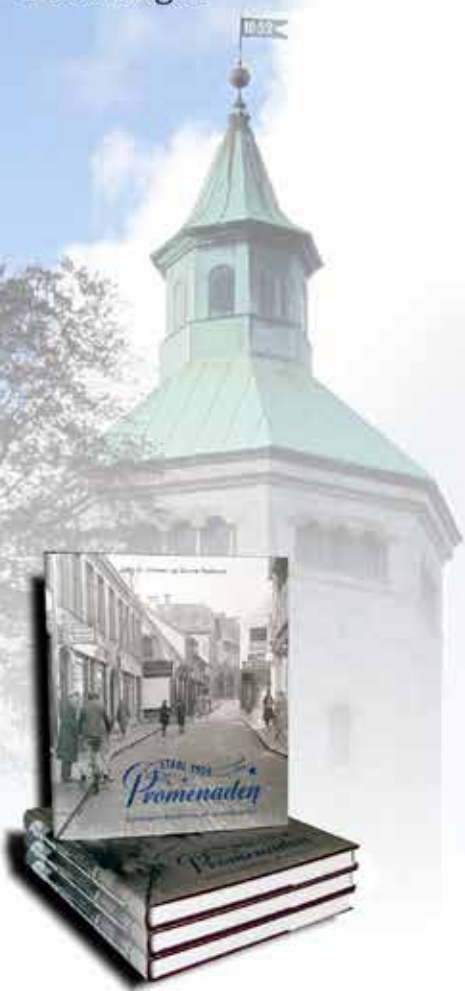
Promenaden AS ble etablert i 1909 og drev restaurant i Kirkegaten 20 i Stavanger.

Restaurantdriften opphørte i åttiårene, men selskapet fortsatte virksomheten som eiendomsselskap.

Promenaden AS eier tre forretningsbygg i Stavanger sentrum. Disse leies ut til butikker og kontorer.

En betydelig andel av overskuddet deles årlig ut til organisasjoner og institusjoner som arbeider mot rus, særlig blant ungdom.

Selskapet har gitt ut flere bøker om avholdsbevegelsens virksomhet i Stavanger.

Selskapets medarbeidere i restaurantlokalet tidlig på nittenhundretallet

FOTO: Hilde Lillejord

Justisminister Emilie Enger Mehl mottar Rushåndhevingsutvalgets utredning fra utvalgsleder Hans-Petter Jahre. Foto: Fredrik Varfjell, NTB

– GIR SVAR PÅ VIKTIGE UTFORDRINGER

Rushåndhevingsutvalget la frem sin lenge ventede utredning 18. juni.

FRA ACTIS.NO

Midt i juni mottok justisminister Emilie Enger Mehl Rushåndhevingsutvalgets utredning for håndheving av mindre narkotikaovertridelser.

- Vi har etterlyst avklaringer for at flere ungdom kan fanges opp og få hjelp. Utredningen inneholder flere forslag som kan bidra til å oppheve noe av det vakuumet vi har sett den siste tiden, hvor ungdom som trøbler med rus går under radaren, mener Inger Lise Hansen, generalsekretær i Actis.

Oppdraget til utvalget har blant annet vært å se på politiets virkemidler for å avdekke bruk og besittelse av narkotika, og hvordan politiet bedre kan forebygge narkotikabruk. Utvalgsleder Hans-Petter Jahre la ikke skjul på at mandatet har vært krevende, noe også rapporten bærer preg av: den har blitt på over 450 sider.

Flere vil få hjelp

- Vi har en plikt til å beskytte barn og unge mot narkotika og sikre befolkningen god helse i tråd med barnekonvensjonen. Forbudet mot narkotika har en normgivende effekt og brudd må møtes med reaksjoner. Vi er fornøyde med at utvalget er så tydelige på at det er hjelp og tilbud om behandling som skal være normalreaksjonen i saker som omhandler ungdom som begår mindre narkotikaovertridelser, sier Hansen.

Oppmøte hos rådgivende enhet settes som vilkår for betinget påtaleunntatelse. Dette gjør at flere unge sluses inn i hjelpeapparatet og får hjelp med rusutfordringene sine.

Åpner for tre oppmøter hos rådgivende enhet

Actis har lenge vært kritiske til at unge kun får ett møte med rådgivende enhet. Vi har påpekt at det trengs langsiktig og forpliktende oppfølging for å komme ut av en vanskelig livssituasjon eller et dårlig miljø.

- At det åpnes for inntil tre oppmøter er vi svært positive til. Det øker muligheten for å skape tillit og gode relasjoner, og legger til rette for eventuell videre støtte eller helsehjelp.

Actis mener det er avgjørende at det utarbeides en nasjonal minstandard for hva ungdom kan forvente av hjelp i rådgivende enhet. Denne minstandarden må inneholde hjelp med å fullføre skole eller få seg jobb, delta på fritidsaktiviteter og få hjelp til å finne underliggende problemer som fører til rusbruk.

Skal ikke straffes

For personer med en rusmiddelavhengighet foreslår utvalget ubetinget påtaleunntatelse eller straffutmålings-

frafall. Det er tverrpolitisk enighet om at rusmiddelavhengige ikke skal straffes eller i fengsel for sin rusbruk. Dette støtter Actis fullt ut.

Når det gjelder avdekking, påpeker utvalget at så lenge mindre narkotikaovertridelser skal være straffbart, bør politiet også ha tilgang til virkemidler som muliggjør effektiv håndheving. Det understrekes at tiltakene må være forholdsmessige i hvert enkelt tilfelle, og at definisjonen av hva som er forholdsmessig må lovfestes. Utvalget fremhever spyttprøver som det viktigste enkelttiltaket for å avdekke bruk.

- Det må være mulig å avdekke og bevise bruk av narkotika for at ungdom skal kunne komme til rådgivende enhet og dermed i kontakt med hjelpeapparatet på et tidlig tidspunkt. Spyttprøver fremstår som en minst mulig inngripende metode, sier Inger Lise Hansen.

Utvalget fikk også i oppdrag å foreslå et rettslig innhold i begrepet rusmiddelavhengig. Dette har vist seg å være svært vanskelig og at definisjonen må basere seg på skjønn og avgjøres av domstolen, sa Jahre. Varighet av misbruk, omfang av rusbruk og graden av kontroll, må stå sentralt i skjønnsvurderingen.

Utredningen vil nå bli sendt ut på høring.

WILLY PEDERSEN:

– JEG ER SVÆRT BEKYMRA FOR RUSFAGET

Pedersen er skeptisk til at unge influensere får legge såpass mye premisser for feltet.

Willy Pedersen ble pensjonist for to år siden, men får stadig oftere spørsmål om å holde foredrag. Foto: Sidsel Skotland

– Rusfaget er svakere nå enn for 20 år sia, og på forskningsfronten står det depressivt dårlig til, mener professor emeritus **Willy Pedersen**. Han har vært i feltet et helt yrkesliv og mere til, og Aksent har snakka med han om ... det meste.

TEKST: SIDSEL SKOTLAND, FRILANSJOURNALIST

Det er vår – årstida for total uforutsigbarhet. Plutselig med lassevis av snø som på få timer dekker krokus og tulipan-spirer. Det skjer den dagen jeg drar til Asker for å snakke med Willy Pedersen – professor emeritus i sosiologi ved Universitetet i Oslo, og en av Norges nestorer på rusforskning. På toppen av en haug bor han i et flunkende nytt funkishus sammen med kona, og vegg i vegg med sønn, svigerdatter og to barnebarn på 1,5 og 4 år. Da barna ringer på denne ettermiddagen, yre av den uventa snøen som de vil dele med farmor og farfar, blir det brått slutt på intervjuet. Da tar farfarhjertet over.

«En dessert i solnedgangen», kaller han dem.

Men før farfaren tar over, har jeg fått snakke riktig lenge med professoren, og hovedkonklusjonene er: Han er spent på de nye rustrendene – både når det gjelder alkoholforbruket og narkotikapolitikken, og: han er bekymra, svært

bekymra, for rusforskninga og for rusfaget generelt.

Hvor ble det av regjeringas prioritet?

– Faglighet handler om bred erfaring og kunnskap, og dermed også om forskning. Den er dårlig stilt nå. Vi står i en forskningskrise på rusfeltet.

Så vidt han vet foregår det ikke noe ordentlig rusforskning noe sted, bortsett fra på Seraf (Seraf – Senter for rus og avhengighetsforskning ved Universitetet i Oslo) der de er veldig medisinsk orientert.

Pedersen mener det er ille at Folkehelseinstituttet (FHI) ikke klarte å holde sammen miljøet fra Sirus (Statens institutt for rusforskning) da instituttet ble innlemma i FHI i 2016. Miljøet ble splitta opp, og mange rusforskerstillinger gikk tapt i dragsuget da FHI de siste åra har blitt tvunget til å kutte flere hundre stillinger.

– Det er få robuste forskningsmiljøer

igjen – forskninga er spredd veldig tynt utover i landet. Dette er veldig merkelig for rus og psykiatri skulle jo være denne regjeringas prioritet ...

Rusfaget er influenserinfluert

Når det gjelder rusfaget utover forskninga er han også pessimistisk.

– Rusfaget står svakere nå enn for 20 år sia, og det er en svakhet at faget nå i så stor grad forbindes med en biomedisinsk tradisjon. Det burde også handle mer om det samfunnsvitenskapene har å tilby.

Han mener det er for lite samspill mellom alle som er involvert i forebygging, behandling og ettervern, og ser at det er mangel på folk med bred faglig kompetanse.

Og så er det de unge influenserne som han er skeptisk til at får legge såpass mye premisser for feltet. De skriver og snakker om mye uten særlig god faglig dekning – særlig når temaene handler om mer komplekse spørsmål.

Han savner folk som Robin Room (Alkohol er ingen vanlig vare), Ole-Jørgen Skog (mannen bak totalforbruksteorien) og Nils Christie (Den gode fiende). De med stor faglig tyngde er enten døde, blitt pensjonister, eller nærmer seg pensjonistalderen, og Pedersen kan ikke se at det er noen åpenbare etterfølgere.

Men sjøl om rusfaget ikke lenger holder mål, blir ikke etterspørselen etter kunnskap mindre. Det merker han godt.

For to år sia ble han pensjonist, men får stadig oftere spørsmål om å holde foredrag. De handler mest om ungdom og rus, russetid, ungdomskulturer og trender, og om måter å jobbe forebyggende i skoler og lokalsamfunn. Han foreleser også en god del på høyskoler og universiteter.

I tillegg deltar han i mange prosjekter ved Universitetet i Oslo og NOVA/OsloMet, han skriver på ei bok der han trekker tråder fra mange års forskning om rus, og anmelder sakprosa i Morgenbladet. Han har ikke mer fritid nå enn da han var fullt yrkesaktiv.

Sørgebånd i fengslet

Willy Pedersen har aldri sittet i noe elfenbeinstårn. Han har alltid deltatt i den offentlige debatten – synes at forskere har plikt til å ytre seg i det offentlige rom.

– Jeg har prioritert dette høyt. Men forskerne må ikke ta en agiterende rolle, og vi må være forsiktige med å gå på banen med politiske løsninger. Jeg synes

Pedersen liker ikke cannabis, men mener det er vanskelig å se for seg at vi har et forbud i Norge om ti år.
Foto: Sidsel Skotland

en viktig sak for AUF, så jeg lurer på hvordan Arbeiderpartiet vil tilpasse seg dette.

Solberg/Høie-modellen innebærer at det ikke skal være straffbart med bruk og besittelse av mindre doser.

Legalisering tar det litt lenger: Det innebærer å åpne opp for et allment tilgjengelig legalt marked. Det er viktig å skille mellom de to begrepene, mener Pedersen, og innser at det først er med legalisering det er mulig å ta hull på det illegale markedet. Canada legaliserte cannabis for voksne over 18 år i 2018, og han mener Norge nøye må vurdere erfaringene der. Canadierne har nå egne butikker med linsens for å selge cannabis.

– Kanskje en egen avdeling på vinmonopolene med streng regulering og kompetente ansatte som også har kontroll på THC-nivået i stoffet som blir solgt, kunne være ei løsning for oss?

Legalisering tar ut illegale markeder

Det kan se ut som det har vært ei lita øking i cannabisbruken etter legaliseringa i Canada, men dette har også skjedd i andre land der stoffet fortsatt er forbudt, så det behøver ikke skyldes lovendringa, mener Pedersen og understreker at det ikke har vært noen øking i aldersgruppa 15–18 år. Legaliseringa har også vist seg å ha tatt ut 2/3 av det illegale markedet – og dermed virka etter hensikten. Straffesanksjonene mot ungdom er også kraftig redusert: fra ca 50 000 til 10 000 reaksjoner per år. De reaksjonene som er igjen handler stort sett om besittelse av større volum og illegal dealing. Vanlige brukere går fri.

Pedersen synes også det blir interessant å følge Tyskland som i april i år innførte en slags halvveislegalisering.

Her er det nå lov for hvem som helst over 18 år å dyrke cannabis, eller kjøpe gjennom cannabisklubber som kan ha inntil 500 medlemmer. Det blir altså ikke en full legalisering for det blir ikke åpna for kjøp i butikk. Det er heller ikke lov å røyke cannabis på offentlig sted mellom klokka sju på morgenen og åtte på kvelden. Videre må brukere holde seg på minst 100 meters avstand

fra skoler og barnehager. – Jeg liker ikke cannabis – det er et lumskt og farlig stoff, men med disse reformene i stadig flere land er det vanskelig å se for seg at vi har et forbud i Norge om ti år.

Et komplisert regnestykke

Pedersen understreker at han bare snakker om cannabis. For han er det helt uaktuelt å avkriminalisere og legalisere andre narkotiske stoffer. Han er svært bekymra for økinga i kokainforbruket, mener det er et politisk mål å holde all bruk av rusmidler nede, men at lite tyder på at forbruket vil øke med avkriminalisering av cannabis.

Med legalisering er det derimot litt mer uklart.

– Men kostnadene i Norge nå er nok høyere enn kostnadene som følger av et eventuelt litt forhøya forbruk. Å få tatt ut 2/3 av kriminaliteten mot ei svak øking i bruken ... Det er et komplisert regnestykke. Vi kan ikke ha søkelyset bare mot bruk. Dessuten har Norge en sterk tradisjon for regulering av alkohol, vi bør derfor kunne gjøre dette bedre enn de for eksempel har gjort det i USA og Canada.

En stabil norsk alkoholpolitikk

For i motsetning til narkotikapolitikken er Willy Pedersen fornøyd med norsk alkoholpolitikk. Den er forma av arbeiderbevegelsen, har solidaritetsargumentet i bunn og er prega av stor kontinuitet, mener han.

– Utover på 80-tallet fikk den også et bedre fundament i forskninga gjennom Ole Jørgen Skog og totalkonsumsteorien. Den innebærer at en må redusere forbruket på samfunnsnivå for å få redusert alkoholproblemene. Dette ble fanga opp av politikkerne.

Lite er endra i alkoholpolitikken, bortsett fra et lite tilløp til liberalisering.

Men han mener det er avgjørende at folk slutter opp om alkoholpolitikken – også i perioder der alkoholforbruket øker, som det absolutt har gjort de åra Pedersen har forska på rus.

Grunnen til det, sånn han ser det, er delvis at den gammeldagse avholdsbevegelsen står mye svakere nå enn før, at samfunnet har blitt mer sekularisert (avholdstanken sto tidligere sterkt i de fleste religiøse miljøer) og at vi har

Pedersen gjorde feltarbeid ved Akerselva til boka Gatekapital, som han skrev sammen med Sveinung Sandberg. Her ga de et innblikk i miljøet som solgte hasj langs elva.
Foto: Rolf Øhman, Aftenposten

adoptert det kontinentale levesettet. Nå har alkohol blitt sjølsagt i veldig mange sammenhenger. Det synes han er bekymringsfullt.

De kule problematiserer alkohol

Men noe er i ferd med å skje. I Aksent nr 1/-24 hadde Aksent et intervju med Mímir Kristjánssons om fenomenet «hvite uker» som brer om seg. Pedersen skrev sjøl en kronikk i Morgenbladet i om denne trenden i begynnelsen av april (link i QR-kode).

Det starta i USA. Der ble dette populært rundt 2016 blant folk litt høyt på rangstigen, særlig kvinner. Mange erkjente at alkoholen kom med en pris. De snakka om ulemper med hangover, dårlig søvn og vektøkning.

Da det ble tilstrekkelig mange normdannende personer som sto for budskapet, begynte det å bre seg. Pedersen trekker fram at til og med serien Sex og singelliv, som først nærmest hadde hylla alkoholen, begynte å problematisere den.

De som går i bresjen i Norge er ofte miljøbevisste jenter som trener en del og som er skeptiske til russefeiring. Det hjelper også at polet stadig selger flere og bedre alkoholfrie produkter.

– Tidligere har de kule har vært på

fylle. Det nye er at det er de litt kule folka, «the beautiful people», som tar pause, som problematiserer. De minner om dem som først kom med kokainet. Nå sier de at rusmidler – og særlig alkohol – er noe dritt. De var kule da de drakk – nå er de kule når de ikke drikker. Noen av dem har riktignok en lav terskel for bruk av andre rusmidler ... Det er litt paradoksalt. Jeg er nysgjerrig på hvordan dette utvikler seg videre.

Tidsånden på lag med WHO-måla

Aksent har tidligere skrevet en del om WHO's 20-prosentreduksjonsmål i alkoholforbruket som Norge har slutta seg til – noe flere tviler på at er mulig (se Aksent nr. 3 og 4/23). Kan det hende at tidsånden nå er i ferd med å bli på parti med dette målet?

– Ja, faktisk! Jeg tror riktignok ikke vi klarer det innen 2030, men det blir spennende å følge disse trendene. Det starta allerede ved årtusenskiftet hos de unge. Men vi vet ikke om de drar med seg denne trenden inn i voksenlivet. Gjør de det, kan det skje store endringer.

Han ser at folk som har stor plass i samfunnet, toneangivende meningsbærere, ikke er flau over å si at de ikke drikker, og referer blant andre til journalist og kommentator i Aften-

WILLY PEDERSEN

- Født i 1952 i Harstad, men familien flytta raskt til Oslo
- Studerte samfunnsvitenskap og filosofi i Tromsø
- Tok doktorgraden i sosiologi ved Universitetet i Oslo i 1991 med avhandlinga «Drugs in adolescent worlds: a longitudinal study of adolescent drug use socialization»
- Fikk et professorat i sosiologi ved Universitetet i Oslo i 2000
- Er tilknyttet Nova og OsloMet der han blant annet er involvert i Ung i Oslo-undersøkelsene
- Har forska på rus, avvik, seksualitet, kriminalitet, marginalisering og ungdom
- Har skrevet en rekke bøker og holder ofte foredrag
- Er bokanmelder i Morgenbladet
- Fikk Fagrådets ruspolitiske pris i 2023 og Sosiologforeningens hederspris i 2024

«Quit-lit»: Kvinner som slutter å drikke, har skapt en ny sjanger av Willy Pedersen på morgenbladet.no (abo.)

«Vi står i en forskningskrise på rusfeltet»

WILLY PEDERSEN

posten Christina Pletten som tidlig i januar skrev kommentaren «Livet uten alkohol er et lite mirakel». Som Mímir Kristjánsson reklamerer hun varmt for hvit måned – eller helst tre (link i QR-kode). Hun skriver blant annet at: «Stadig flere flørter med edrue-lighet. Internasjo-nalt kalles trenden «sober-curious». Det er en del av en større endring, en slags global oppvåk-ning når det gjelder kosthold og helse.»

«Han ser at folk som har stor plass i samfunnet, toneangivende meningsbærere, ikke er flau over å si at de ikke drikker»

Provoserer de gamle

Den politisk engasjerte ungdommen kan komme til å provosere når de pirker i fylla. De provoserer andre ungdommer som vil ha fylla, og de provoserer foreldre og besteforeldre når de ippet-setter dem for synlig beruselse. Og kanskje gidder de ikke å være med på sydenferien eller julefeiringen med mye akevitt, fordi de voksne oppfører seg så dumt. Det kan bli noen interessante konfliktlinjer her, tror Pedersen.

Hvis avhold blir forbundet med ressurssterke unge, og ikke med de marginale, de teite – hvis de kule ser ned på dem som drikker – da kan det komme til å likne på det vi nå ser med røyking – at det er vulgært med fyll og beruselse, som det nå av mange oppleves som vulgært å røyke.

Men kanskje ikke helt ...

For alkoholen er dypere forankra i kulturen enn røyk.

– Vi har en lang og sterk tradisjon for å drikke seg full i dette landet – drikke så du mister kontrollen. Den tradisjonen virker ganske stabil. Det er bare å se på russetida og den stadig tiltagende Kollenfylla, for å skjønne at det er en stund til fylla er helt ute.

Oslo vest er verst

– Bygdene i Trøndelag er vel særlig kjent for fylla-tradisjonen, men det er Oslo som er verst – og særlig Oslo Vest. Her går den bra sammen med høy sosiokul-turell status.

En kunne kanskje tro at de nettopp på disse kanter mente at fyll var vulgært, men sånn er det altså ikke, og Pedersen forteller om «alkoholskadeparadokset» som betyr at de som er plassert høyest på den sosioøkonomiske rangstigen drikker mest, mens de som er lavest drikker mindre, men får mest skader. Det kan være mange faktorer som forklarer dette paradokset: For eksempel at de øverst har ressurser til å bli fanga opp før det er for seint, de har bedre tilgang til hjelp og støtte og mer kunnskap om skadene. Lavere på rangstigen kan det være hardere drikking, altså mye

alkohol på en gang. Det er en sterkere machokultur i deler av arbeiderklassen, og den fremmer en sånn type drikking. Han understreker at det ikke er godt nok forskningsbelegg for dette. Det er først og fremst en rimelig hypotese.

Dårligere kosthold og mer røyking har også sitt å si, men det gjenstår, ifølge Pedersen, en rein alkoholeffekt her.

Lang ferd mot endring

Willy Pedersen har vært opptatt av rusproblematikk helt sia han var en ung fyr i ytterkanten av hippie-miljøet i Oslo. Vokste opp i cannabis-tida og røyka litt sjøl da han gikk på gymnaset, på starten av 1970-tallet – det var en del av ungdomsopprøret. Så skrev han noen artikler i bladet Stoffmisbruk (forløperen til det som i dag er Rus & Samfunn), og på begynnelsen av 80-tallet fikk han en overraskende telefon fra Sosialde-partementet med spørsmål om han ville skrive den andre stortingsmeldinga om narkotikapolitikk – det var 10 år sia den forrige. Men da den andre kom i 1985 var visjonen fortsatt «Et narkotikafritt samfunn» – en visjon Pedersen slutta opp om. Narkotikabruk, -besittelse og -salg skulle fortsatt straffes hardt.

– Jeg så jo allerede da at flere var kritiske til den politikken som ble utmeisla, blant andre Nils Christie, men det tok altså 20 år før jeg sjøl ble kritisk.

Livet uten alkohol er et lite mirakel av Christina Pletten på aftenposten.no (abo.)

Willy Pedersen har alltid prioritert å delta i den offentlige debatten. Her i Dagsnytt 18. Foto: Knut Erik Knudsen, VG

HVA SKJER I CANADA?

Cannabis har vært legalisert i seks år, og de første evalueringene har kommet. Konklusjonen er økt forbruk i alle aldersgrupper.

AV JAN TORE EVENSEN

Nesten seks år etter at Canada endret sin narkotikapolitikk og legaliserte salg og kjøp av cannabis, begynner vi å se konsekvensene. Mens legaliseringen ble fremstilt som løsningen for å redusere kriminalitet og øke statens inntekter, viser nye rapporter at de faktiske utfallene kan ha påvirket folkehelsen negativt uten at resultatet har blitt større sosial rettferdighet.

Hensikten med legalisering

Legaliseringen ble innført med løfter om å få bedre sikkerhet, redusere belastningen på rettssystemet, og tilby hva de kalte en tryggere og regulert tilgang til cannabis. Myndighetene håpet å eliminere det svarte markedet og kriminaliteten som fulgte med dette. I tillegg var en viktig del av strategien å beskytte unge mot tilgang til stoffet og redusere bruken blant mindreårige.

Cannabis selges i egne utsalg, som har blitt flere siden starten i 2018. I mars 2019 var det bare 127 cannabisutsalg i landet, mens antallet økte til 407 i juli samme år. I dag er det over 3000 utsalg. Spiselige produkter og konsentrater ble tillatt året etter. Bruken av disse har økt betydelig.

Økt forbruk

Legaliseringen har medført betydelige utfordringer. Den australske rusforskeren Wayne Hall har gått gjennom resultatene. Han peker på stor nedgang i cannabisar-restasjoner, men også økt forbruk, bety-

delig reduksjon i pris og flere innleggelser både for tilfeller av forgiftning, særlig blant barn, og for problemer som oppkast og psykiske problemer. De viser også til indikasjoner på at henvendelser til akutt-mottak for psykoser og cannabisavhen-gighet har økt. De som er mellom 20 og 24 år bruker mest cannabis og har også økt forbruket sitt mest. I 2018 var det 44 prosent, i dag er det 50 prosent som har brukt cannabis én eller flere ganger siste år.

Tallene for mindreårige spriker mer, og dette har fått tilhengere av legalise-ring til å begynne å vise til Canada som et vellykket eksempel på legalisering. Bruken blant ungdommer har imidlertid ikke avtatt, og i den nasjonale Canadian Cannabis Survey (CCS) økte bruk blant ungdommer i alderen 16 til 19 år fra 36 % i 2018 til 43 % i 2023. Samtidig har det vært en markant økning i antall forgiftningstilfeller blant barn som utilsiktet har inntatt spiselige cannabispro-dukter. Til tross for reklameforbud oppgir 63 prosent at de har vært eksponert for cannabisreklame i 2023.

Store produsenter vinner frem

Økonomisk har legaliseringen ikke levd opp til forventningene om lønnsomhet, spesielt for små produsenter. Mange små og mellomstore cannabisbedrifter har funnet det utfordrende å konkurrere i et marked som blir stadig mer dominert av store selskaper. For å holde forbruket nede har myndighetene ønsket å ha en

streng regulering, men dette gir utfordringer i det privatiserte markedet. Dette har ført til at noen produsenter vender tilbake til det svarte markedet for å overleve.

Få fått benådning

Ifølge en artikkel i Foreign Policy kritiserer flere av legaliseringstilhengerne myndighetene for at de ikke har gjort nok for å gjøre opp for uretten de mener brukere har blitt utsatt for. Tilbudet om amnesti for tidligere dømte fremstår som komplisert, med få som faktisk har mottatt benådning. Marginaliserte grupper, som var tenkt å ta over en del av det lovlige markedet, har vist seg å møte utfordringer med å komme inn.

Veien videre

Evalueringene så langt har altså vært blandede, og gir ikke grunnlag for å si at endringen av politikken er en suksess, selv om det illegale markedet naturlig er redusert, og rundt 70 prosent av de spurte sier at de kjøper cannabis legalt. En tredjedel av markedet er fortsatt under kontroll av organisert kriminalitet, ifølge Departementet for samfunnssikkerhet. Selv om det ikke har kommet forslag om å gå tilbake på legaliseringen, pekes det på at det må legges større vekt på folkehelse-hensyn, og at de kommersielle aspektene bør tones ned. Dette kan inkludere stren-gere reguleringer for å forhindre tilgang blant ungdom, og en økonomisk modell som støtte mindre produsenter.

NÅR MAN ER FULL ER DET IKKE SÅ SKUMMELT Å DØ

Alkoholindustrien er gjerne først inne og sist ute i konflikt-områder. En ny rapport fra den svenske tenketanken Nocturum ser på forholdet mellom krig og alkohol.

AV JAN TORE EVENSEN

Aktuelt tema

Sammenhengen er dessverre mer aktuell enn på lenge. Tittelen til rapporten «Når man er full, er det ikke så skummelt å dø» kommer fra russiske desertører fra krigen i Ukraina.

Alkoholens rolle i krig og væpnede konflikter har en lang historie, og konsekvensene strekker seg langt utover slag-markene. Rapporten, som er skrevet av frilansjournalist Sara Heine, som tidligere har jobbet med internasjonalt arbeid i IOGT-NTO, ser på hvordan alkohol har blitt brukt som et verktøy i krig, og de langsiktige effektene på både soldater og sivile. Gjennom å forstå disse sammenhengene kan vi bedre håndtere de utfordringene som oppstår i kjø-

vannet av konflikter. Land som befinner seg i, eller er på vei ut av, konflikt, er et attraktivt marked for investeringer fra alkoholindustrien. Voksende økonomi, svake regelverk og institusjoner gjør at brettet ligger åpent for dem. Etter at borgerkrigen på Sri Lanka fikk sin blodige avslutning, kom flere multinasjonale selskaper inn på markedene. Kombinasjonen av krigsopplevelser, traumer og økt alkoholforbruk førte til mer vold. I en undersøkelse fra 2008 svarte 70 prosent av barna som ble spurt at de hadde blitt slått av en av foreldrene.

Alkohol og krig – en historisk symbiose

Historisk sett har alkohol blitt brukt for å styrke soldaters moral og dempe angst. På 1600-tallet var rom en vanlig del av

den britiske marinens rasjoning, og under den amerikanske uavhengighetskrigen ble rom erstattet med whisky som et symbol på selvstendighet.

Under 2. verdenskrig ble alkohol, men også andre typer rusmidler, levert ut til soldater.

Avholdsbevegelsen på 1800-tallet, spesielt i USA og Storbritannia, reagerte sterkt mot de negative effektene av alkoholforbruket. Under 1. verdenskrig ble alkohol en politisk sak, der mange land innførte restriksjoner eller forbud mot alkohol for å fremme krigsinnsatsen og folkehelsen. I Norge kom forbudet i 1916.

Soldaten, volden og alkoholen

Rapporten peker på hvordan alkohol lenge har vært knyttet til maskulinitet og militære idealer. Å drikke har blitt

Sara Heine. Foto: Jens Wingren

sett på som en måte å vise styrke og samhold på. Men denne kulturen har også bidratt til et høyere alkoholkonsum innen militæret, noe som ofte forverrer problemer som stress og posttraumatisk stressyndrom (PTSD).

Dette får ringvirkninger lenge etter at krigen er blitt avsluttet. Studier viser at alkohol kan øke aggressivitet og redusere empati, noe som fører til en høyere risiko for voldelig atferd. Dette gjelder både i kamp og i nære relasjoner.

Etter at krigen i Irak startet i 2003, så man en markant økning i antallet soldater som søkte hjelp for sin alkoholavhengighet. Blant britere som hadde vært ute i 9-12 måneder, hadde nesten 20 prosent alvorlige alkoholproblemer ved hjemkomsten. En studie fra USA viste at en av fire soldater testet positivt for alkoholavhengighet 3-4 måneder etter at de kom til Irak. Og en norsk studie viste samme resultat som i andre land. Her ble helsen hos personer som hadde inngått i FN's fredsbevarende styrker sammenlignet med de som ble sendt ut som FN-observatører. Observatørene hadde mer stridsnære opplevelser, og rapporterte flere symptomer på post-traumatisk stress. De hadde også et høyere alkoholforbruk allerede under tjenestegjøringen, og hadde større utfordringer med å tilpasse seg til sitt vanlige liv når de kom hjem.

Etter krigen

Når krigen er over, gjenstår mange utfordringer. Samfunn som har blitt rammet av konflikt må gjenoppbygges. Både fysiske og psykiske sår trenger tid til å gro. PTSD er vanlig blant soldater og sivile som har opplevd krig. Uten

tilstrekkelig behandling kan mange ty til alkohol eller andre rusmidler for å håndtere sine traumer.

En WHO-rapport fra 2017 fremhever hvordan posttraumatisk stressyndrom kan føre til økt alkoholkonsum i post-konfliktsituasjoner. Dette forverres av at ressursene for behandling ofte er begrensede i krigsrammede områder. Studier fra Bidibidi-flyktingleiren i Uganda viser hvordan unge mennesker på flukt kan utvikle alkoholavhengighet som en måte å håndtere sine erfaringer med vold og traumer.

En annen viktig faktor er at soldater ofte kommer hjem til samfunn som ikke er forberedt på å håndtere deres psykiske behov. I mange tilfeller mangler det strukturer og støtteordninger for å hjelpe dem å tilpasse seg et liv utenfor militæret. Dette kan føre til at mange føler seg isolerte og ute av stand til å finne en plass i samfunnet igjen.

Historier fra Balkan viser hvordan traumer fra krig kan arves av neste generasjon. Etter krigene på Balkan på 1990-tallet økte alkoholkonsumet, og de psykologiske konsekvensene av krigen fortsetter å påvirke mennesker i regionen. For å bryte denne syklusen må vi fokusere på både individuell behandling og brede folkehelseiltak, sier rapporten.

Sivile i krigens skygge

Krig og konflikter rammer ofte sivilbefolkningen hardt, ikke bare gjennom direkte vold, men også gjennom psykologiske og sosiale konsekvenser. Sivilbefolkningen opplever lignende traumer som soldatene, og de sosiale strukturene som holder samfunnet sammen, bryter sammen. I slike situasjoner øker også

risikoen for vold i nære relasjoner og seksuell vold, der alkohol ofte spiller en medvirkende rolle.

Kvinner og barn er spesielt utsatte. I konfliktområder ser man ofte en økning i vold mot disse gruppene. Når retts-systemet og beskyttelsesmekanismer bryter sammen, blir overgripere sjeldnere stilt til ansvar, og ofrene får ikke den støtten de trenger. I tillegg kan tilgang til alkohol og andre rusmidler forverre situasjonen.

I Ukraina, for eksempel, har krigen ført til en økning i rapportert vold i hjemmet. Kvinner og barn lider under disse forholdene, og alkohol spiller en betydelig rolle i å eskalere volden. Uten tilstrekkelig støtte fra myndighetene og samfunnet vedvarer problemene og forverres etter tid.

Barna som lider

Barn er blant de mest sårbare i krigssituasjoner. I noen konflikter er barne-soldater vanlig, eller de kan utnyttes på andre måter når de blir adskilt fra sine familier. Traumer fra krig kan prege dem resten av livet, og uten riktig støtte kan de utvikle psykiske problemer eller avhengighet. Bruk av alkohol og andre rusmidler blant barnesoldater er vanlig, enten som en del av krigføringen eller som en måte å flykte fra den brutale virkeligheten.

Barns opplevelser av krig og konflikt har også langvarige effekter på utdanning og fremtidige muligheter. Mange barn mister tilgang til skolegang, som begrenser deres mulighet til å bryte ut av syklusen av fattigdom og vold. Å gi disse barna nødvendig støtte og ressurser er avgjørende for å bygge en fredelig og stabil fremtid.

Må forstå sammenhengene for å bygge fred

Rapporten viser hvordan alkoholens rolle i krig og konflikt er kompleks og har langvarige konsekvenser. For å bygge varig fred og fremme helse må vi forstå disse sammenhengene og arbeide for å redusere de negative effektene av alkoholkonsum både under og etter konflikter.

Alkoholbrukens dype innvirkning på krig og fred kan ikke undervurderes, konkluderer rapporten med. Det er et spørsmål som krever oppmerksomhet fra både politikere, helsepersonell og samfunnet som helhet. Gjennom å øke bevisstheten om alkoholens rolle kan vi forandre og påvirke til det bedre. En god folkehelse og et likestilt samfunn er en forutsetning for å bevare og fremme fred.

ELEVENE SATTE OPP MUSIKAL PÅ TOLV DAGER

Hele folkehøgskolen på Hylkje var involvert i musikalen «Inn i skogen», både på, foran og bak scenen.

Ellevill eventyr-fortelling på med turbo-trønder som Espen Askeladd.

TEKST OG FOTO: OVE LANDRO, ÅSANE TIDENDE

I trønder-jenten Guro Olsen sin karakterbeskrivelse står det blant annet at hun skal jabbe i vei som Espen Askeladd.

– Var det lett, som trønder, å leve seg inn i rollen som en som skulle jabbe? spør vi.

– Om det var! svarer Guro Olsen og ler.

Tolv dager i februar

Med musikk, dans, sang og humor overbeviste elevene ved Åsane folkehøgskole da de inviterte til musikalen «Inn i skogen» med premiere forrige onsdag, dobbeltforestilling torsdag, ny visning fredag, før det var festforestilling på lørdag for familie og venner.

Vi var tilstede fredag, og fikk se en fartsfylt og morsom forestilling.

Kort fortalt: Elevene ved Åsane folkehøgskole har latt seg inspirere av folkeeventyrene da de skrev musikalen «Inn i skogen» som ble jobbet frem over tolv dager i februar. Det var et stort ensemble, som selvsagt bød på både konge, dronning, prinsesse og Per, Pål og Espen Askeladd, og dessuten en gris som ikke følte seg helt pig(g).

Hvorfor er trollene så slemme? spør prinsessen. Hun spør alle på sin vei, men

får ikke svar. En trøndersk askeladd på speed har heldigvis en trollbok, og reisen i skogen kan begynne.

Full speed på trøndersk

Her var treffsikre replikker, god timing, dyktige vokalister og talentfulle skuespillere. Aller mest imponert blir vi kanskje av Espen Askeladd, spilt av nevnte Guro Olsen, som har kastet seg over det tykke manuset med ubarmhjertig mye tekst å lære seg. Med en herlig entusiasme suser askeladden gjennom skogen mens han, eller hun, leverer treffsikre «one-linere» på løpende bånd. Det er humre-humre gjennom hele forestillingen.

Per Askeladd er også morsom, der han vandrer på eventyr med et stort selvbilde, men han kan når som helst få en «breakdown».

De kommer seg omsider til Dovregubbens Hall og får snakke med Dovregubben sjøl, for å få svar på hvorfor trollene er så slemme. Trist blir det også, da vi får vite at dronningen er dødssyk. Dronningen dør, men forestillingen avsluttes likefullt med hele ensemblet energisk tilstede på scenen til tonene av «Fairytale», og en svelt journalist kan endelig puste ut etter en ellevill eventyr-fortelling.

Hele skolen involvert

Etter forestillingen møter vi prinsessen og Espen Askeladd, spilt av Mathilde

Mathilde Wahl og Guro Olsen spilte prinsesse og Espen Askeladd i forestillingen «Inn i skogen» på Åsane folkehøgskole. En musical som ble jobbet frem i løpet av tolv hektiske dager. Foto: Ove Landro

Wahl og Guro Olsen. De er fra henholdsvis Porsgrunn og Trondheim, og ser frem til den avsluttende forestillingen lørdag, da familien skal komme til Hylkje for å se forestillingen.

– Vi har en manusgruppe som har hatt dette prosjektet som et valgfag. De skrev et arbeidsmanus, og så har hele skolen jobbet med dette prosjektet over tolv dager, sier Mathilde Wahl.

– Hvorfor tolv dager?

– Det er et kort og hektisk skoleår. Her er mange forskjellige linjer, noen skal reise på studietur og drar en uke til Japan, så det skjer mye. Og så er det litt magisk å klare det på tolv dager, sier prosjektleder Cato Jensen.

– Og så er det kult å se hele skolen jobbe så hardt. Og at alle har samme

mål; det skaper et veldig godt samhold, sier Guro Olsen.

De to skuespillerne, som bærer forestillingen med mye dialog, forteller om lange dager og stunder der man lurte på om man ville bli ferdig til første forestilling.

– Jeg og Mathilde har sittet og pugget replikker, og det ble lange dager der vi kom til et punkt der jeg tenkte «ja, nå har jeg ikke husket replikken fem ganger på rad, og dette setter seg ikke.» Men så satt det seg. Og så er det alltid litt rom for å endre på ting i manus, og vi har fått muligheten til å gjøre det til vårt eget. Og det er kanskje det jeg er mest glad for i denne prosessen, at alle har eierskap til prosjektet, det er noe vi har laget sammen, sier Olsen.

– Når det er så mye tekst, så kan det være lurt å gå gjennom scenen og tenke: Hva er det vi skal vise her, hva er formålet og hvor skal vi? Da er det lettere å huske hva du skal si, for da gir det mening, sier Wahl.

– Superstolt

Prosjektleder Cato Jensen er stolt av elevene. Det er syttende gangen han jobber med et slikt prosjekt, og han innrømmer at han i løpet av de tolv dagene fra dette prosjektet ble startet til første forestilling, flere ganger lurte på om de hadde tatt på seg en for stor oppgave..

– Absolutt. Dette er et av de tjukeste manusene vi har hatt her på skolen. Det er 16 ulike scener. Nesten fem

hundre lys-cue. Men elevene har hatt en ekstremt positiv arbeidsvilje, så derfor har jeg likevel hatt en ro på at vi kom oss noenlunde i havn, sier Jensen.

– Det virket som om det gikk sømløst?

– Ja, og så er det jo sånn at man tenker at om vi hadde fått en uke til på oss, så kunne vi skrudd ting enda mer til. Men så er det mennesker man jobber med, og noen av dem har aldri stått på en scene før. Folk har med seg en bagasje. For enkelte er det stort bare at de står på en scene, så det er også en del av jobben. Mestringsfølelsen og den utviklingen vi har sett på en del av elevene, tror jeg de tar med seg videre i livet. Jeg er superstolt, sier Jensen.

Saken var først publisert i Åsane Tidende.

TRUSLENE

MOT DE NORDISKE ALKOHOLMONOPOLENE

Alkoholmonopolene har vært et viktig verktøy for å begrense forbruket i alle de nordiske landene, bortsett fra Danmark. Nå er de truet.

AV JAN TORE EVENSEN

I Norge er det relativt rolig rundt Vinmonopolet. Selv om det har vært oppe i flere partier, så er det bare Fremskrittspartiet som ønsker å avvikle monopolordningen. Av ungdomspartiene vil Unge Høyre, Unge Venstre og FpU avvikle monopolet eller la sterkøl og vin selges i butikker.

Det betyr ikke at det ikke er skyer i horisonten, og går vi til de andre nordiske landene som har pol, ser vi et økende press for liberalisering, som på sikt kan føre til at monopolene faller. Monopolene har vært et viktig verktøy for å regulere alkoholforbruket og beskytte folkehelsen. Derfor er det bekymringsfullt om Norge skulle ende opp som det eneste landet med monopol i Norden.

Forslag om gårdssalg i Sverige

I Sverige har debatten rundt gårdsförsäljning av alkohol blusset opp. Etter diskusjon i mange år og en høringsrunde kom den svenske regjeringen med forslaget i juni 2024. Forslaget, som innebærer at produsenter som bryggerier og vingårder kan selge sine produkter direkte til besøkende, har møtt kraftig motstand fra organisasjoner som IOGT-NTO. De frykter at dette vil undergrave Systembolaget. Som i Norge har Sverige unntak fra EUs indre marked av folkehelsegrunner. Dette er imidlertid avhengig av at man behandler alle leverandører likt.

– Å innføre gårdssalg er å avskaffe Systembolagets monopol, sier leder i IOGT-NTO, Lucas Nilsson, i en kommentar. – Det er å avskaffe vårt viktigste verktøy for å minske skader og lidelser på grunn av alkohol. Flere høringsinstanser og eksperter på EU-rett

har tidligere uttalt seg kritiske til utredningen som forslaget bygger på, og belyst de EU-rettslige utfordringene som gårdssalg innebærer. Det er veldig problematisk at regjeringen prioriterer alkoholindustriens interesser foran folkehelse, fortsetter Nilsson. – Det går ikke å kombinere gårdssalg av alkohol med Systembolagets alkoholmonopol, som er en dokumentert måte å begrense alkoholskadene, sier han.

Den svenske regjeringen regner med at rundt 600 bryggerier, vingårder og destillerier kommer til å omfattes av gårdssalg. Disse trenger ifølge forslaget ikke selv produsere egne råvarer, men vinprodusentene må dyrke egne druer. Hver besøkende får tillatelse å kjøpe 0,7 liter sprit og 3 liter av vin, sterkøl og andre drikker. Den svenske statsministeren Ulf Kristersson kalte dette en frihetsreform, da forslaget ble presentert.

Norge har også gårdssalg for noen produkter, men siden vi ikke er medlem av EU er det andre regler som gjelder for oss. Gårdssalg er tillatt for produkter som ikke omfattes av EØS-avtalen, som eplecider.

Finland liberaliserer

Finland har allerede gårdssalg i begrenset omfang. Nå har riksdagen vedtatt en ny alkohollov som tillater salg av sterkere alkoholholdige drikker, opp til åtte prosent, i vanlige matbutikker. Forslaget ble godkjent med 102 mot 80 stemmer. Kritikere advarer også her om at liberaliseringen kan skade Alko, Finlands statlige alkoholmonopol, og føre til økt alkoholforbruk. Regjeringen vurderer muligheten for å tillate salg av enda sterkere drikker, opptil 15 prosent, i fremtiden, noe som ytterligere kan svekke monopolets posisjon. Det er også planer om å tillate hjemlevering av alkohol.

Juha Mikkonen i den finske ruspolitiske organisasjonen Ehyt sier til svensk Accent at dette er veldig bekymringsfullt. – Fokus i alkoholpolitikken skifter fra å være en sosial- og helseforkusert

politikk til istedet å handle om entreprenørskap og konkurranse. Han frykter at monopolet faller i en ev. rettssak i EU-domstolen, om produkter med 15 prosent alkohol tillates i finske butikker. – Den finske staten kan ikke begynne å konkurrere med private aktører omkring vinsalg. Og et monopol basert på kun spritsalg vil ikke være nok for å opprettholde butikker som dekker hele landet, som er et av EUs vilkår for å tillate et monopol.

Island motstår endringer foreløpig

På Island har polet vært truet flere ganger de siste årene, men har motstått angrepene. Helseminister Willum Þór Þórsson bekreftet nylig at salg av alkohol i dagligvarebutikker er ulovlig, i respons på planer fra dagligvarekjeden Hagkaup om å tilby alkohol online for henting i butikk. Ministeren understreker at alkoholmonopolet er avgjørende for å beskytte folkehelsen. Denne striden illustrerer den interne splittelsen i den islandske koalisjonsregjeringen, hvor justisminister Guðrún Hafsteinsdóttir støtter en liberalisering av alkoholsalget, mens andre koalisjonspartnere motsetter seg slike endringer.

Alkoholkonsumet på Island har økt betydelig de siste tiårene. Fra 1980 til 2020 har forbruket per person økt fra tre til seks liter. (Det skal sies at ølsalg var forbudt på øya inntil 1989.) Ungdomsdrikingen har gått ned, men tilgjengeligheten på alkohol har økt gjennom flere utsalgssteder og nettbasert salg. Reduksjonen i budsjettene for alkoholforebygging siden 2018 gjør dette enda mer utfordrende.

En meningsmåling fra Island viser at 58 % av islendingene er imot å tillate salg av sterk alkohol i supermarkeder,

mens 49 % er for å tillate salg av vin og øl i dagligvarebutikker. Befolkningen er altså delt, men det er likevel en betydelig motstand mot liberalisering, selv om det er forskjeller basert på kjønn, bosted og politisk tilhørighet. For eksempel er menn og innbyggere i Reykjavík mer åpne for slik liberalisering enn kvinner og folk i andre deler av landet.

Utfordrende

De nordiske alkoholmonopolene står overfor en utfordrende fremtid, med trusler både fra interne politiske initiativer og eksterne markedsendringer. Støtten i befolkningen er fortsatt sterk, og det er ingen sterk opinion for å fjerne monopolene. Slik eksemplene fra Sverige og Finland viser, kan likevel dette bli resultatet siden monopolenes stilling med tanke på EU-retten er komplisert og avhengig av at man kan si at det er til fordel for folkehelsen og ikke-diskriminerende. Også i Norge er støtten til monopolet sterk, og scorer høyt på de fleste omdømmemålinger. Om vi skulle bli alene med monopol i Norge, vil vi imidlertid komme i en vanskelig situasjon. Ikke bare med tanke på grensehandel, men også fordi

saken vil komme opp på dagsordenen på en annen måte enn i dag.

Generalsekretær Hanne Cecilie Widnes i IOGT sier at det er en stor folkehelseutfordring om monopolene i Norden skulle falle. Vi har god oversikt over hva konsekvensene vil bli, og det vil være uansvarlig av politikere å undergrave monopolordningen. Internasjonal forskning peker på ordningen som en god måte å begrense alkoholbruk og alkoholskader på, og da er det paradoksalt om vi velger å kvitte oss med denne.

Foto: Berit Roldal, NTB

«Det er ingen sterk opinion for å fjerne monopolene»

– MER ENN ET KINDEREGG

Om lag ti år etter at grunnmuren i livet til svenskfødte Jenny Lund (44) raste sammen, sitter hun i dag trygg og lykkelig ved kjøkkenbordet i en velstelt enebolig på Mysen i Indre Østfold.

AV HANNE-KARINE SPERRE

Hun har i løpet av det siste tiåret slått seg opp som både forfatter og foredragsholder. I tillegg er hun en dreven økonom. På forbilledlig vis veileder hun klokt om det virkelige livet og dets følelsesmessige villnis.

Jenny Lund er i dag gift på ny. Hun har et stabilt ekteskap og tilsammen tre lykkelige barn. Økonomien er trygg. Jobben er stabil og nettverket stort. Dette står i sterk kontrast til livet for bare et tiår siden.

Livet hun og eksmannen hadde skapt innenfor fire vegger og et tak, ble slukt av et brudd. Tilbake stod Jenny med to små barn, ingen jobb, dårlig råd og lite nettverk.

Gynget på ustø grunn

Hvordan støper man en ny grunnmur?

Hvordan bygger man seg opp fra bunnen?

Det fantes ingen Abc-bok om hvor

Jenny skulle starte for å få stablet et slags liv på beina. Hun måtte foreta et dypdykk i det som følger. Hvilke muligheter finnes for en alenemor. Hvordan skal kabalen med timer, inntekt, arbeids erfaring og logistikk gå opp?

Det var en ganske nedslående erfaring.

– Et samlivsbrudd er for de fleste en opprivende og følelsesmessig belastende periode, fortsetter Jenny, som var 32 år når skilsmissen var et faktum.

Med to barn under fire år kan situasjonen oppleves mer overveldende. Sett bort fra det emosjonelle, som er krevende nok i en fase som dette, var det også tøft både praktisk og økonomisk.

Et samlivsbrudd er som å bli kastet på havet. I en brottsjø. Man kjemper for å få tak i en livbøye. Jennys livbøye handlet om å skape en trygg fremtid for seg og de små barna.

– Planen var at jeg skulle være

hjemme med min yngste i et halvår til, jeg hadde jo kontantstøtten, fortsetter hun. Men det var ikke et alternativ å bli hjemme etter skilsmissen, jeg måtte tilbake i jobben som fortoller.

Men det var trøblete å få timene til å gå opp med små barn. Den eldste gikk i barnehage og den yngste manglet barnehageplass.

– Jeg fant ut at dette går ikke, så jeg valgte å ta steget ut. Jeg sa opp jobben i 2011.

– Da jeg gikk gjennom samlivsbruddet hadde jeg ingen høyere utdanning, kun noen nettkurs, og jeg manglet praktisk erfaring, forklarer hun nærmere.

– Det tok tid å få ting på plass, men jeg leste meg opp på stønader og muligheter for støtte. Jeg søkte om sosialhjelp til å få dekket strøm blant annet, men etterhvert fikk jeg overgangsstonad, forteller Jenny åpent.

En skilsmisse kan være et vendepunkt

i livet. Alenemoren var nødt til å ta sitt liv opp til vurdering. Gjennom krisen har Jenny vist at det finnes muligheter til å bli et helere og sterkere menneske.

Tatt inn i en flokk

Teksten i Aftenposten lyste mot Jenny.

Hvem er din #kalenderhelt? Hver dag i desember kunne leserne fortelle om en kalenderhelt, og en av disse var Trude Roland Sletteberg i IOGTs Enestående familier.

– Noe ved den saken vekket min interesse. Jeg hadde ikke særlig nettverk og jeg manglet jeg tilknytning til arbeidslivet, meddeler hun videre.

Jenny hadde satset alt på å skape en trygg fremtid for seg og de små barna. Etter at hun sa opp jobben, tok hun kurs som regnskapsmedarbeider gjennom NAV. Deretter ble hun anbefalt å satse videre på høyere utdanning.

– Jeg hadde karakterer fra videregående, men de var ikke gode nok til å komme inn på høyskolen i Oslo, dit jeg hadde søkt. Så jeg måtte finne et alternativ og fant økonomi, administrasjon og ledelse på Høyskolen i Innlandet. Dette var nettstudier, noe som var gunstig for meg med små barn.

– Ulempen var at det ikke var særlig sosialt, med forelesinger et par ganger i året. Men muligheten bidro jo til at jeg kunne følge forelesninger når som helst, forteller Jenny som til slutt endte opp med bachelor i økonomi.

Selv om hun fant seg til rette i et liv som enslig og fraskilt, var det dager når ensomheten gnagde. Den var belastende. Fallet var stort fordi hun kjente på at hun gikk fra å være gift, ha en jobb og et nettverk. Til å motta stønader og studere hjemme alene.

– Jeg var ikke særlig høy i hatten da, og følte meg som en byrde, forteller Jenny åpent.

Ensomheten ble en form for utstøtelse, fordi det å være en del av noe handler om å kunne være seg selv samtidig som man tar del i andres verden. Jenny var ikke en del av en flokk.

I hverdagen er det de små tingene som teller. Det kan utgjøre en forskjell. Saken i Aftenposten kom som bestilt og holdt siden ord: Hjelpsomhet kan varme en hel dag.

– Jeg ville høre mer om Enestående

Boken «Helt enestående» har ligget langt oppe på salgslistene i år.

familier, og ringte til Trude samme dag. I løpet av samtalen fikk jeg høre om lederkurs.

– På grunn av utsatt oppussing i borettslaget, visste jeg at boligkostnadene kom til å øke voldsomt, jeg var derfor midt i en boligjakt. Jeg ønsket å finne noe utenfor Oslo.

Boligjakten ble lang, og den lille familien endte opp i Østfolds svar på Grünerløkka, Mysen, i Indre Østfold. Lund gjorde et kupp på et dødsbo. Omgitt av sjarm og vennlighet, som kun en småby kan levere, fikk hun muligheten til å etablere et hjem i et rekkehus.

– Dette var i Pinsen husker jeg, og jeg måtte vente i tolv dager før jeg fikk endelig bekreftelse på at boligen ble min, smiler Jenny i dag.

Hun minnes hvordan usikkerhetens tankerekker tegnet opp mulighet for midlertidig bo. Hun måtte jo finne en

løsning før skolestart og så for seg at hun måtte leie en campingvogn til seg selv og barna som nødløsning.

– Det var mye hodebry, husker jeg. Men rekkehuset ble vårt.

– Dette er mer enn et kinderegg

– Lederkurset til Enestående familier gikk over en helg, i Oslo. Vi skulle gjennom diverse punkter, som grunnlag for at vi senere kunne fungere som leder i en gruppe, forteller Jenny entusiastisk og legger til at det å få være med i en slik organisasjon var som å komme til dekket bord.

Kort tid senere hadde det forandret hele hverdagen hennes. Kurset og aktivitetene ga ledererfaring, stolthet og et nytt nettverk.

Hennes første aktivitet var innendørs klatring. På det meste hadde Jenny 44 aktiviteter på et år. Hun er tydelig på at tilbudet traff henne på flere områder.

– Jeg syns det var gøy, og jeg elsket å organisere. Min jobb var å lage aktiviteter for andre familier, og mine barn var med på dette. Ungene har vært med på alt dette og det har jo gitt barna mine berikelser også, forteller hun med

«Jeg ville høre mer om Enestående familier, og ringte til Trude samme dag»

JENNY LUND

entusiasme. Som gruppeleder fant Jenny aktivitetene, og sørget videre for planlegging, booking og oppfølging.

Hun snakker fort og engasjert om de ulike aktivitetene, fra å gå på kino sammen, turer i naturen og litt større utfluktsmål.

– Noen aktiviteter var store, og andre var små. Som påskeopplevelse på biblioteket, kanotur, grilling, kino, bowling, badeland, dyreparken, tusenfryd, kino og ikke minst teater før jul – som er en svært minnerik opplevelse.

– Enestående familier gir jo mulighet til å dra på en kinotur, for en familie som nødvendigvis ikke har økonomi til det. Noen av de jeg møtte hadde ikke vært på kino på 15 år, og med Enestående familier opplevde de at de fikk være en del av normalen – at de kan gjøre hyggelige ting uten at de må spare inn på mat, meddeler hun.

– Dette er jo aktiviteter vi alle burde kunne gjøre med familien uten at det tømmer sparekontoen. Jeg mener dette er små ting som barnefamilier bør kunne få oppleve. Dette ikke ekstravagante ting, legger Jenny til.

Jenny henter mer luft til ordene. Smiler. Så åpner hun om det som er mer dyptgående. Aktiviten gir rom for felleskapsfølelsen. Alle som er en del av dette får en følelse av anerkjennelse og tilknytning.

– Det handler også om nettverk og relasjoner. Det å være en del av et fellesskap, påpeker Jenny før hun legger til at hun, som stod uten et nettverk, også opplevde tilhørighet. Det er de små tingene i hverdagen, som lykken av å kjenne på at man har noe å gjøre i helgen fremfor å se helgen nærme seg uten noen å være med.

– Man legger jo opp til selv hvor sosial man ønsker å være. Men man er like fullt en del av noe. Ungene har noen å leke med, og vi voksne kan få noen å prate med, sier Jenny før hun tilføyer at erfaringen har gitt henne mye.

– Det var en fantastisk periode som jeg for alltid kommer til å minnes med glede.

Jenny fremholder at selv om det rusfrie er en del av pakka, handler det også om noe større enn det. Det er mangefasettert. Jenny utdyper at foruten drahjelpen og motivasjonen som muliggjøres gjennom deltakelse, som møter man mennesker på tvers av bakgrunn og livshistorie. Her møtes mennesker fra alle samfunnslag, til felles for deltakerne i IOGTS Enestående familier er at alle som er med er mye alene med barna sine.

Jenny signerer bøker på Norli bokhandel.

– Jeg vil tro at alle finner støtte, og at alle kjenner på det. Det finnes ingen stigma eller skam. Det er heller ikke stakkarsliggjøring.

– Dette er livet. Og livet skjer.

Ble nøye med penger

Jenny erkjenner at reisen de siste årene har gitt mange muligheter, tross for mye motgang. Hun gravde seg ikke ned i noe negativt, men så heller sjanser.

– Jeg opplevde der og da at de som dro på jobb var så flinke. Selv om det å studere krevde selvdisciplin, så var denne perioden, med den fleksibiliteten utrolig bra. Det passet bedre for meg. Livet var enklere, det var ingen tidsklemme. Ingen tider jeg måtte passe. Dette er viktig å få frem, fremholder Jenny.

– Selv om det var tøft nok å si opp en jobb og deretter forholde meg til NAV, så pushet jeg og søkte hjelp. Jeg fant ut av rettigheter, muligheter og fikk veiledning, forteller Jenny. Hun organiserte dagene med barna og fant til slutt bolig.

Det løste seg

På spørsmål om Jennys pågangsmot og standhaftighet trer det frem en eventyrlysten ungdom. Modigheten skjøv henne først et år på folkehøyskole, deretter videre ut i verden, som au-pair i Tyskland, klovn i Dyreparken, kafémedarbeider i Toronto og hotellmedarbeider i Lake District i England.

– Det var et eventyr, og jeg tillot

tilfeldighetene styre litt. Det er nok mange tilfeldigheter som har styrt og jeg ser på dette som noe som har hjulpet meg, smiler 44-åringen.

– Når livet kastet på oss et brudd, var det kanskje enklere for meg å komme ut av dette når jeg har den erfaringen.

Drivkraften til Jenny er å inspirere andre til å ta kontroll over egen økonomi.

Allerede som 14-åring investerte Jenny i fond. Overskuddet gikk finansiering av billett til Roskilde-festivalen.

Første aksje kjøpte hun som 19-åring, en mindre sum i et svensk teknologisk selskap.

– Jeg er vant til å være nøye med penger, legger hun til. Hun erkjenner at

hun i barndommen kjente litt på frykt når det kom til penger og dårlig økonomi.

– Mamma møtte det som ble min pappa (bonus pappa). Frem til de gikk fra hverandre var alt ok, jeg var da 12 år. Mamma hang etter lønnsmessig, jeg har nok derfor hatt med meg at penger er viktig. Jeg var gammel nok til å skjønne at vi hadde dårlig råd. Men ikke gammel nok til å skjønne at det kom til å gå bra.

– Jeg ble nøye.

– Med det er jo en styrke.

Inspirerer andre

Jenny erfarer at det er viktig å snakke med barn om penger. I dette bildet gi barna en mulighet til å bli fornuf-tige. Bidra til å skape en interesse for penger og samtidig sørge for at de ikke

er redd for penger. – Det er en balanse. Som barn har man ikke all kunnskapen, derfor er det viktig å prate om. For gir vi barna verktøyene, og lar de skjønne dette med penger, kan de lære viktigheten av å gjøre feil, slik at de får kunnskapen om penger inn og penger ut.

I løpet av de to siste årene har Jenny gitt ut to bøker. Pengeboka, den ultimate økonomiguide for alle unge som ønsker å ta smarte pengevalg og boken Helt enestående, som handler om veien gjennom et samlivsbrudd.

– Det var mye jeg ikke visste eller kjente til da jeg ville ut av mitt forhold, derfor ønsket jeg å samle all info i en bok slik at det skal bli enklere for andre, forteller Jenny som med boken har satt ord på at et brudd ikke bare et brudd.

– Den handler om et bidrag til å finne optimisme når man står i en tøff fase i livet. Boken tar for seg hva man gjør før, under og etter et samlivsbrudd, både når det kommer til det juridiske og det økonomiske.

Pengeboka, skrevet sammen med medforfatter Beate Engelschiøn, gir konkrete tips og beskrivelser av hvordan du går frem, og hva du må gjøre for å få en sunn økonomi, og ikke minst, hvordan du unngår luksusfellen.

De fire siste årene har Jenny vært administrator for økonomiforumet Moneypenny, et forum som tar opp spørsmål om privatøkonomi, spesielt rettet mot kvinner.

Moneypenny i Norge har nå over 50.000 medlemmer.

– Visjonen er å inspirere flere norske kvinner til å investere. Gjennom foredrag, dialog, events og nettverk inspirerer og oppmuntrer vi kvinner til å spare mer og investere.

Cannabis virker mot kreft, ifølge studie.

MEN ER DET SÅ ENKELT?

Selv om en studie viser at cannabis kan få kreftceller til å selvdestruere i en petriskål, er det ingen bevis for at det samme vil skje i menneskekroppen.

AV SARA OLIVE MARTINI JØRGENSEN, JOURNALIST, VIDENSKAB.DK

Du har kanskje hørt det før. At cannabinoïder, virkestoffene i cannabisplanten, kan få kreftceller til å selvdestruere. Det er bekreftet i en ny studie av kreftceller fra føflekkreft. Studien er omtalt av en lang rekke utenlandske medier.

Men det er et viktig poeng: Forsøket ble utført på celler i laboratoriet, ikke på kreftpasienter, «og det er langt fra petriskål til pasient», påpeker professor Karsten Juhl Jørgensen.

For selv om en behandling virker på celler i laboratoriet, er det langt fra sikkert at den virker i menneskekroppen. I de fleste tilfeller ender ikke lovende resultater fra petriskålen opp med å bli en nyttig behandling for mennesker, påpeker han.

– Denne studien er på en veldig tidlig fase, og derfor kan vi egentlig ikke bruke den til noe som helst, sier Jørgensen til den danske nettavisen Videnskab.dk.

Han er professor ved Institut for Klinisk Forskning ved Syddansk Universitet.

Jørgensen påpeker at studier om cannabis ofte får unødvendig mye oppmerksomhet i medier og pressemeldinger fordi temaet er populært, men foreløpig er det høyst usikkert om det kan hjelpe kreftpasienter.

Veldig tidlig fase

Men hvorfor kan vi ikke overføre resultatene fra laboratoriet til behandling av pasienter?

Når forskere tester stoffer som kan bli nye medisiner, går de gjennom tre trinn. Den nye studien er i aller første fase, en såkalt preklinisk studie.

Hvis de ser lovende resultater i det prekliniske forsøket, kan de gå videre til å teste behandlingen på dyr og deretter på pasienter, forklarer Jørgensen.

– Jeg tipper at det vil ta minst 15 år før det i beste fall kan markedsføres som medisin, sier han.

Det er imidlertid mange stoffer som testes og viser lovende resultater i en petriskål, forklarer han:

– Det er bare en veldig liten promille av stoffene som faktisk ender opp som legemidler.

– Kan kanskje forlenge pasientens liv

Ifølge Peter Leutscher, overlege ved Regionshospitalet Nordjylland, er det nærliggende å ta neste skritt og undersøke om cannabis kan ha effekt på kreftceller i mennesker.

– Det er gjort en rekke prekliniske studier på slike celler i laboratoriet, faktisk mer enn 150, sier Leutscher.

Og studiene viser stort sett det samme. De tyder på at cannabis hemmer veksten av svulsten og dermed kreftens evne til å spre seg.

– Medisinsk cannabis kurerer ikke kreft, men kan kanskje forlenge pasientens liv, forklarer Leutscher:

– Så vidt vi vet, er ikke cannabis helbredende. Dette er viktig å understreke, sier overlegen.

Selv om det er gjort mange

prekliniske studier, altså studier på celler i laboratoriet, kan han ikke finne en eneste klinisk studie der det er testet på mennesker. Og det er litt merkelig, mener Leutscher:

– Når det tyder på at det finnes et potensial, forstår jeg ikke hvorfor de ikke sørger for å undersøke om det faktisk fungerer på pasienter, sier han.

Lang vei fra petriskål til pasient

Og det er behov for å teste om det har samme effekt i kroppen. Når forskere utfører eksperimenter i en petriskål, ser de bare på spesifikke faktorer, forklarer Karsten Juhl Jørgensen.

– De kreftcellene man jobber med i laboratoriet, oppfører seg alle på samme måte, og det er ikke nødvendigvis det samme i kroppen, sier han.

I tillegg er det mange faktorer i kroppen som man ikke tar hensyn til i et eksperiment som dette. Stoffene fra cannabis kan reagere med reseptorer på andre celler, noe som gjør at man ikke tåler stoffet. Petriskålene brukes også til å teste for en spesifikk variant av kreften som kanskje ikke

stemmer overens med den mange pasienter har i den virkelige verden, forklarer Jørgensen.

– Vi kan først vite om medisinsk cannabis har en effekt når vi tester på pasienter. Før det har vi ingen sjanse til å vite hvordan det vil reagere i kroppen,

«Jeg tipper at det vil ta minst 15 år før det i beste fall kan markedsføres som medisin»

KARSTEN JUHL
JØRGENSEN

sier Leutscher, som ønsker at slike forsøk blir prioritert.

De prekliniske studiene har forklaringsmodeller for hvordan mekanismene fungerer. Mye tyder på at cannabinoïder virker ved å få kreftceller til å selvdestruere, forklarer han.

– Dette er vist i flere forsøk i petriskåler og på dyr. Det betyr bare ikke at de samme mekanismene fungerer i menneskekroppen, sier Leutscher.

Neste skritt

De prekliniske studiene tyder på at det er behov for kliniske studier på pasienter, så hvorfor har de ikke blitt gjort?

Leutscher kan ikke gi noe klart svar, men han kan gjette:

– Det er vanskelig å få patent på et legemiddel med cannabis. Derfor er det ikke noe økonomisk insentiv til å utvikle produktet.

Det kan være dyrt å gå fra petriskålen til virkelige kreftpasienter, forklarer Karsten Juhl Jørgensen. Derfor må resultatene være svært lovende før

man bruker penger på det. I tillegg er det en mulighet for at det er gjennomført kliniske studier på pasienter som har hatt negative resultater og derfor ikke er blitt publisert. Men det kan vi bare spekulere i, forklarer Leutscher.

– Cellegift har mange bivirkninger, så hvis det finnes et bedre alternativ, bør vi teste det. Det synes jeg vi skylder pasientene, sier han.

Populært tema

Ifølge Karsten Juhl Jørgensen får studier som denne mye oppmerksomhet. En av grunnene til det er ifølge ham at det handler om cannabis.

Det er et populært tema som mange har en mening om. Forfatterne bak studien kan også ha et uheldig insentiv til å få resultatene til å fremstå som mer banebrytende enn de faktisk er, forklarer han.

– Det er veldig typisk at det gis litt for mye gass i pressemeldinger, fordi forskerne gjerne vil at studien deres skal bli omtalt, sier Jørgensen. – Men det er ingen behandling med cannabis rett rundt hjørnet.

Denne saken var først publisert på videnskab.dk og på forskning.no. Oversatt av Lars Nygaard.

STUDIEN

- Et australsk forskerteam fra Charles Darwin University står bak studien som er publisert i Cells.
- De testet cannabisekstraktet PHEC-66 og fant ut at det får kreftceller i føflekkreft til å ødelegge seg selv.
- Studien er ikke gjennomført på dyr og mennesker ennå, men de vil søke om tillatelse til å teste på dyr.

DEN DØDELIGE BØLGEN:

ØKNING I OVERDOSETALL

Vi opplevde 363 overdosedødsfall i 2023. Samtidig er det store endringer det siste tiåret både når det gjelder hvem som dør og hvilke stoffer som forårsaker dødsfallene.

AV JAN TORE EVENSEN

2023 ga et nytt tragisk rekordtall med 363 narkotikautløste dødsfall, det høyeste antallet siden 2001. Trenden er alarmerende, og antallet overdoser har økt jevnt siden 2013. Linn Gjersing, seniorforsker ved Folkehelseinstituttet, peker på at denne utviklingen speiler globale tendenser, med lignende økninger i både Nord-Amerika og Europa, inkludert England, Wales og Skottland.

Vestland og Rogaland skiller seg ut

Vestland og Rogaland skiller seg ut med de høyeste aldersstandardiserte ratene for overdosedødsfall i Norge. I Vestland var det 58 dødsfall, med Bergen og Askøy som de hardest rammede kommunene. I Rogaland var det 42 dødsfall, med Stavanger, Sandnes og Karmøy i spissen. Det er viktig å merke seg at disse fylkene ikke bare har høyere rater, men også den høyeste økningen i antall dødsfall siden 2001.

Syntetiske opioider på fremmarsj

En av de mest bekymringsfulle trendene er økningen i dødsfall forårsaket av syntetiske opioider som fentanyl og buprenorfin. I 2023 var det 62 slike dødsfall, det høyeste antallet noensinne. Dette representerer en markant endring

fra tidligere år, hvor heroin var den hyppigste dødsårsaken. Nå er det sterke smertestillende og syntetiske opioider som dominerer dødsårsaksstatistikken.

Flere kvinner dør av reseptbelagte opioider

Forskningsdata viser at demografien for de som dør av overdoser har endret seg. Mens heroinbrukere ofte var yngre menn med lav utdanning og inntekt, ser vi nå flere kvinner, eldre personer, og individer med høyere utdanning og formue blant de som dør av reseptbelagte opioider. Mange av disse har heller ikke vært i rusbehandling det siste året, noe som indikerer at de tradisjonelle forebyggings tiltakene ikke når denne gruppen.

Behov for nye tiltak

Den nasjonale overdosestrategien fra 2014, som fokuserte på heroinbruk, er ikke lenger tilstrekkelig, skriver Linn Gjersing i en kronikk i Aftenposten. Med en økende mengde dødsfall forårsaket av andre opioider og syntetiske stoffer, er det behov for en bredere og mer fleksibel tilnærming. I 2016 overtok reseptbelagte opioider (sterke smertestillende) som hyppigste dødsårsak. Minst

40 prosent av de som dør av sterke smertestillende, har kjøpt legemiddelet illegalt. Gjersing understreker at målet endrer seg over tid. Om ti år er det kanskje helt andre målgrupper igjen, som vi ikke kjenner til idag. Dette innebærer at vi må utvikle nye tiltak som kan adressere de varierte og skiftende behovene i ulike brukergrupper.

Må ha god tilgang til lavterskeltjenester

For effektivt å bekjempe den økende trenden av overdosedødsfall, må det tenkes helhetlig og langsiktig. Dette inkluderer god tilgjengelighet til behandling for rusproblemer, både når det gjelder psykisk og fysisk helse. Bedre oppfølging etter ikke-fatale overdoser er viktig, ettersom statistikk viser at for hver overdose med dødelig utfall er det mange flere ikke-fatale tilfeller.

Gjersing viser videre til tilgang på desentraliserte brukerrom, god tilgang til lavterskeltjenester for de som er på gaten, og utdeling av nalokson nesep spray i større omfang som tiltak som anbefales. Samtidig må det være politisk vilje til å investere i disse tiltakene, da overdoseforebyggende arbeid koster penger, men redder liv.

DRIKKING GÅR IKKE ALLTID SÅ ANSTENDIG FOR SEG I NORSK ARBEIDSLIV

Jobber du i hotell- og reiselivsnæringa? Da har du større risiko for å bli utsatt for seksuell trakassering av kollegaer på fylla, enn om du jobber i bygg og anlegg.

AV SIDSEL SKOTLAND

Det drikkes ikke så mye på jobb lenger i Norge, men det betyr ikke at arbeidslivet er alkoholfritt. Fortsatt er det mye arbeidsrelatert drikking: Det drikkes på konferanser, det er fredagspils, virksomheten arrangerer julebord eller andre fester, og i noen virksomheter er det mye representasjoner.

Dette går ikke alltid helt anstendig for seg.

Høsten 2023 publiserte Folkehelseinstituttet en rapport med utgangspunkt i en studie der 11 000 arbeidstakere i Norge svarte på spørsmål om alkoholrelatert seksuell trakassering. 21 bransjer var representert i studien, og analysene ble gjort både på bransje- og individnivå.

Flere menn rapporterer om trakassering

Undersøkelsen viser en stor forskjell mellom ulike yrker der hotell- og reiselivsnæringa topper statistikken, med militæret/politi/lov/sikkerhet rett etter. Bygg og anlegg ligger lavest med helsesektoren hakk i hæl (se faktaboks).

Studien foregikk mellom 2015 og 2021 og i løpet av de åra den pågikk økte andelen menn som rapporterte om alkoholrelatert seksuell trakassering. Økningen kan reflektere kulturelle endringer i menns oppfatning av om de har vært ofre for trakassering. Tradisjonelt har dette vært vanskelig for menn å innrømme, men de siste åra har åpenheten blitt større.

Det å være kvinne, være ung, ha hyppige arbeidsrelaterte drikkesituasjoner og sjøl være berusa, var alle faktorer som var forbundet med det å være utsatt.

Og det var en generell tendens til at trakasseringa forekom mest i virksomheter der det var arbeidsrelatert drikking minst én gang i måneden. Dette gjaldt riktignok ikke for alle bransjer, og det gjelder først og fremst i bransjer der det å drikke seg full er mer utbredt – ikke bare det at det er drikking. Det å jobbe i en bransje der drikking til rus i jobbsammenheng er mer utbredt øker altså risikoen for alkoholrelatert seksuell trakassering – også for de som ikke drikker seg fulle.

Paradokser

Forskerne trekker fram som et spesielt interessant funn at eldre rapporterer mindre trakassering enn yngre, samtidig som det på arbeidsplasser med mange eldre arbeidstakere blir rapportert om mer trakassering enn der det var flere yngre. De mener dette kan være knytta til forskjeller i holdninger til kjønnsroller i eldre og yngre arbeidslivskulturer, og at støtende atferd blir mindre tolerert av unge ansatte.

En annen ting som kan virke paradoksal er at bransjer med en høy andel kvinnelige ansatte har en tendens til å ha mer alkoholrelatert seksuell trakassering – tidligere funn har nemlig vist at det er mindre seksuell trakassering på kvinne-dominerte arbeidsplasser.

En mulig forklaring på det kan være at kulturelle forskjeller former den enkeltes forståelse av seksuell trakassering, for eksempel at kvinner i feminine arbeidsmiljøer lettere rapporterer om det, mens kvinner i maskuline arbeidsmiljøer i mindre grad definerer uønska seksuell oppmerksomhet som trakassering – de ønsker kanskje ikke å bli betrakta som ofre. Dessuten er ansatte som oppfatter at kollegaene dere aksepterer trakassering mindre tilbøyelige til sjøl å rapportere det.

Altå betyr ikke funnet av et lavere nivå av alkoholrelatert seksuell trakassering på mannsdominerte arbeidsplasser nødvendigvis at det er mindre trakasse-

ring, men altså at det i mindre grad blir rapportert om enn på kvinne-dominerte arbeidsplasser.

Videre fant forskerne ingen sammenheng mellom egen utdanning og risiko for alkoholrelatert seksuell trakassering, men å tilhøre en bransje med høyt utdannede ansatte minsker risikoen. Å tilhøre en bransje med eldre ansatte forhøya risikoen – uansett utdanning. Det kan tyde på at utdanning har en beskyttende effekt, men kan også være relatert til funn som viser at kvinnelige ansatte ved universiteter føler seg mindre trua av trakasserende oppførsel og dermed i mindre grad rapporterer denne type atferd som seksuell trakassering.

Forskerne understreker at de ikke kan garantere representativiteten i denne studien.

FAKTA

- 6,2 prosent rapporterte om alkoholrelatert seksuell trakassering - 9,4 prosent kvinner og 4,9 prosent menn
- Hotell- og reiselivsnæringa topper statistikken med 13,3 prosent
- Militæret/politi/lov/sikkerhet rett etter med 13 prosent
- Bygg og anlegg ligger lavest med 4 prosent
- I Helsesektoren 4,9 prosent
- 7,1 prosent av de ansatte hadde de siste 12 månedene opplevd uønska seksuell oppmerksomhet fra kollegaer som hadde drukket alkohol

Kilde: Lund I, Moan IS, Halkjelsvik T.: Alcohol-related sexual harassment in the workplace: A between and within industry analysis. Drug Alcohol Rev. 2023
Kilde, tabell: Folkehelseinstituttet

Ordfører Marit Warncke i Bergen besøkte Sammen-senteret i Bergen.

FORTSATT DRIFT PÅ ALLE SAMMEN-SENTRER

Første halvår ble annerledes for IOGTs sammen-sentre enn det som var planlagt. En stund var det usikkert om ett eller flere sentre måtte stenges.

AV JAN TORE EVENSEN

Etter å ha fått midler fra Helsedirektoratet i mange år, ble tilskuddet i år kuttet med nesten 2 millioner. I tillegg mistet IOGT momskompensasjonen for det arbeidet som drives på sentrene. En stund var det usikkert om ett eller flere sentre måtte stenges. Etter klager og god innsats for å finne andre inntekter er imidlertid driften sikret.

Ingen andre plasser å gå

Sammen-sentrene er lavterskel aktivitetssentre for mennesker med rusproblemer. Det første senteret ble startet opp i Haugesund i 2001 etter en modell som daværende prosjektleder Olaf Lande hadde drevet i Arendal i flere år. Han og Odd Kjell Ingvaldsen var primus motor i prosjektet fra starten av. I dag leder Grethe Reinhardtsen prosjektet, og vi har sentre i Haugesund, Bergen, Grimstad og Kristiansand.

Selv om alle sentrene også får kommunale midler kommer hovedtilskuddet fra Helsedirektoratet. Da meldingen om redusert tilskudd kom, var det derfor en dramatisk beskjed.

– Det viktigste er brukerne våre, sa leder for Sammen Haugesund, Hilde Louise Hansen, til Haugesunds Avis.

– Vi har 85 personer tilknyttet oss, som bruker oss jevnlig. Det er mye. Hva skjer hvis disse 85 ikke har noen plass å gå?

I Gatemagasinet MOT fortalte brukerne på senteret i Kristiansand hva senteret betydde for dem.

– Hvis Sammensenteret legger ned, har jeg ingen plasser å være. Her får jeg god mat, i tillegg til ro og fred.

– Dette er veldig trist og leit. Jeg kjenner de som går her fra gammelt av, og samlingsstedet betyr mye for meg sosialt. Hvis det nå skal stenge, tror jeg det blir trøbbel i byen. Sammensenteret har en veldig god misjon i byen.

Gjorde om sin beslutning

Senterlederne snudde seg raskt om og jobbet godt og iherdig for å finne andre inntektskilder denne våren. I alle byene ble det satt i gang Spleis-aksjoner hvor

det kom inn flere titusen. I Bergen arrangerte de i tillegg loppemarked for første gang i lokalene sine. Haugesund fikk tilsagn på et nytt prosjekt hvor gjestene på huset skal få opplæring i sjakk, og i Grimstad øker kommunen tilskuddet fra 30 til 100 000.

– Men viktigst for å redde sentrene var at direktoratet gjorde om sin beslutning, og ga oss 900 000 mer, forteller generalsekretær i IOGT, Hanne Cecilie Widnes.

– Bakgrunnen for kuttet var at de mente at deler av tilbudet som vi har på sentrene, falt utenom tilskuddsordningen, som først og fremst handler om å støtte aktivitetstilbud. Det viktige arbeidet som vi har når det gjelder helse- og velvære, som klipping av hår, matutdeling, fotpleie og akupunktur, falt dermed utenfor. Vi klagde på dette fordi vi mente det ble et uforholdsmessig stort kutt, og dette var altså direktoratet enige i. Vi fikk derfor 900 000 mer i år, og direktoratet har også gitt signaler om at vi kan forvente en lignende sum i to år fremover.

Saken var også oppe i Stortinget hvor helseministeren måtte svare på spørsmål, både fra Bård Hoksrud fra Frp og Svein Harberg fra Høyre, tidligere ordfører i Grimstad. – Vi har fått tverrpoli-

tisk støtte til arbeidet vi driver, forteller Widnes.

– Politikere fra alle partier, både på Stortinget og i kommunestyrene har gått sammen og støttet oss. Det er fint å se.

Skal utvikle sentrene videre

Fremover kommer IOGT til å se på hvordan vi kan utvikle sentrene videre, og se på hvordan vi kan styrke aktivitetsdelen.

Helt fra starten i 2001 har det vært viktig å tilby ulike tilbud, enten det handler om fysisk trening, kulturelle tiltak eller andre former for aktiviteter. I dag spenner det fra strikkekafe, spilling og bingo til kreative timer med maling og tegning og snekkerverksted eller musikkgrupper. I Kristiansand har de mulighet til å delta på Gatelangs Scenekompani som er en teatergruppe som deltakerne på fjorårets landsmøte fikk stifte bekjentskap med. Her er brukere og andre med og skaper teaterforestillinger sammen med profesjonelle kunstnere. I Kristiansand har de også Sammen-jammen, hvor to musikkpedagoger arrangerer jamsesjon en gang i uken, der brukerne kan være med, lyttende eller deltakende. Sentrene tilbyr fysisk akti-

vitert av typen enkel turgang, og noen har også utlån av fiskestenger og annet fiskeutstyr. I Bergen har de engasjement rundt prosjekt Urbant landbruk, med blant annet beplantning og vedlikehold av hage, et prosessorientert prosjekt som er inne i sitt 8. år.

Viktig med brukermedvirkning

Brukermedvirkning er viktig på sentrene. Brukerne, eller gjestene, er aktivt med i driften, og har oppgaver som å hente og servere mat, renhold av uteområder, vasking av vinduer og å holde området rundt sentrene rent og ryddig. Det er viktig å styrke eierforholdet til sentrene. Her har senteret i Bergen vært et foregangssenter. Deres prosjekt «Felleskap og integrering», hvor brukere med et par år rusfrihet bak seg får mulighet til å delta som brukersatt i en deltidsstilling, gir mulighet for deltakelse i et samfunnsnyttig arbeid og gir et arbeidsfellesskap.

Helhetlig tilbud

Mange av gjestene våre er på et punkt i livet sitt hvor rusproblemene overskygger alt. Hos oss får de mulighet til å hente seg inn, noe som er en forutsetning for å

kunne delta på aktiviteter. Tilbudene om hjelp til personlig hygiene og et måltid mat skaper relasjon, tillit og styrker kommunikasjonen. Matsserveringen ikke er et mål i seg selv, men er en god måte å få brukerne til senteret. Det bidrar også nettopp til å skape gode rutiner og struktur i hverdagen. Mange av brukerne har redusert helse, og at det er matsservering i tilknytning til andre aktiviteter er et ekstra pluss. Det å gjøre noe sammen, skape fellesskap og sosiale bånd er en viktig del av aktivitetene på senteret. For mange som lever ensomme liv er Sammen-sentrene et ankerfeste i hverdagen for de fleste. Maten, aktiviteten og fellesskapet henger sammen i dette. Uten mulighet for matsservering eller å styrke selvfølelsen til brukerne vil effekten av aktivitetene også bli mindre.

Ser lysere på situasjonen

Med det økte tilskuddet fra direktoratet ser man lysere på situasjonen. Fortsatt er det et kutt, men dette blir foreløpig gjennom å kutte noe ned på utgiftene og at IOGT legger inn noe mer egenandel enn det som har vært vanlig de siste årene. Det jobbes imidlertid videre mot direktoratet for å få opp tilskuddet igjen.

- Hvordan forvalter vi **ARVEN VÅR?**

IOGT har mye penger «på bok» spart opp gjennom de 150 årene vi har drevet i Norge. Det gir muligheter, men ledelsen i IOGT føler også et stort ansvar.

AV JAN TORE EVENSEN

- Det koster å drive en organisasjon som IOGT, sier generalsekretær i IOGT, Hanne Cecilie Widnes.

- De siste årene har vi hatt en omsetning på et sted mellom 35 og 40 millioner. Og selv om det er mange frivillige organisasjoner som har større økonomiske midler enn oss, har det vært en pen økning de siste tiårene. Positivt er det også at vi de siste ti årene bare har gått med underskudd ett år.

Det meste av inntektene får IOGT gjennom drift- og prosjekttilskudd.

- Vi har et godt omdømme, og får resultater av det vi gjør, understreker Widnes.

- Mange av prosjektene, som

Sterk&Klar, Enestående familier og Sammen, har vi hatt i mange år.

Stort ansvar

Med større aktivitet kommer imidlertid også større ansvar.

- Hver måned betaler vi ut rundt 1,3 millioner i lønninger, og siden inntektene kommer inn litt ulikt på året, er det viktig at vi har en god egenkapital. Det har vi fått de siste årene, og tiden hvor vi måtte ut og låne penger fra rike avdelinger i starten av året, er heldigvis over.

Til sammen har IOGT rundt 14 millioner i fri egenkapital etter å ha gått noen år med overskudd. I tillegg

har organisasjonen omtrent like mye i fond med egne regler. Det meste av det i Utviklingsfondet, som består av midler fra nedlagte avdelinger og som denne perioden blant annet brukes for å dekke verveaktivitet i organisasjonen.

Over 250 millioner

Samlet sett er IOGT kanskje god for rundt 250 – 300 millioner, sier økonomileder, Jan Tore Evensen. Da tar vi også med de eiendommene som vi eier. Det er store summer, men med tanke på at vi har jobbet her i landet i nesten 150 år, er det kanskje ikke så mye likevel. Det meste av det som finnes, er resultat av salg av eiendommer. Eiendommer som ble kjøpt eller bygget for 100 år siden eller mer, den gangen vi hadde mange lokale avdelinger. Så vi kan godt si at dette er arven vår.

Det meste av midlene IOGT har, ligger altså i lokale avdelinger eller regioner, og de bestemmer hvordan pengene

deres skal brukes. Det er imidlertid noen unntak som står i vedtektene. Man kan ikke gi ut mer enn 10 000.- i året til organisasjoner og tiltak utenfor IOGT, med unntak av Juvente, Juba og FORUT, hvor man kan gi 25 000.- i året. I det siste har sentralstyret strammet til praksisen rundt dette.

Må tenkt over hvordan ressursene brukes

- Vi kan godt forstå at man har lyst til å støtte lokale tiltak, og ikke minst organisasjoner som står nært oss. Og vi har også sagt ja til dette tidligere, forteller leder i IOGT, Ørnulf Thorbjørnsen.

- Samtidig er IOGT i en situasjon nå hvor vi er nødt til å tenke nøye over hvordan ressursene brukes.

Thorbjørnsen føler det som et stort ansvar å bruke ressursene IOGT har på en god måte. Han har vokst opp i Fredrikstad.

- Lokalet til losje St. Hans ble bygget i 1913, forteller han.

- Tenk for et løft det var. Medlemmene var familier som bodde trangt i dårlige hus. Mennene jobbet 10-12 timer om dagen for 48 øre timen. Kvinnfolka som tok seg av en flokk unger og gamle foreldre, som lagde mat på vedkomfyren og vasket klær i iskaldt vann ved vannposten. Det ble fortalt at kvinnfolka i losjen på Nabbetorp spleiset på ei svart kåpe som de delte på å bruke når noen av dem trengte et fint plagg til høytidelige anledninger og begravelser.

- Disse menneskene skrapte sammen penger, og bygget sitt eget losjehus, forteller han med entusiasme.

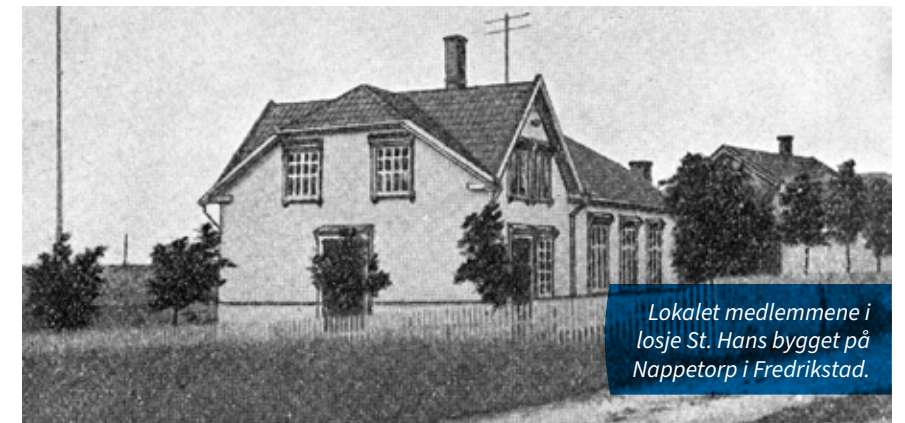
- Hvor mange timer med dugnad la de ned? Hvor mye mat lagde kvinnene til arbeidsskarene? Hvor hentet de krefetene fra? En stor visjon må ha drevet dem. Det ble bygget losjehus med entusiasme og overbevisning om at fremtiden de så for IOGT aldri ville ta slutt.

Hvordan forvalter vi arven vår?

- Lokalet på Nabbetorp er solgt for mange år siden. I fjor ble lokalet i Tromsdalen solgt, det siste huset som vi hadde igjen i Tromsø. - For noen år siden var jeg til stede på møte nummer 4627 i losje Vårsol på Gjøvik, snakk om historie. Også her har de solgt huset sitt.

- Nå er de fleste husene solgt, og blitt til penger på bok. De valgene vi står overfor i dag, er noe de aldri så for seg, understreker Ørnulf.

- Hvordan forvalter vi denne arven? Selvsagt ikke bare penger, men også det vi har igjen. Vi må sørge for at de brukes

Lokalet medlemmene i losje St. Hans bygget på Nappetorp i Fredrikstad.

til det beste for de visjonene og engasjementet som drev de gamle medlemmene. Uten deres innsats hadde vi ikke hatt de mulighetene som vi har.

Plassert i Sober Kapital

Mye av midlene er plassert i Sober Kapital, som er et investeringsselskap som ble stiftet for 13 år siden. Det erstattet «Godtemplarfondet», som hadde samme formål – å sikre verdiene for fremtiden og sørge for at de får en god avkastning. IOGT og Juvente er A-aksjonærer i selskapet, og ellers har alle innskytere stemmerett på årsmøtet etter hvor store innskudd de har. Det sikrer forutsigbarhet og åpenhet i hvordan selskapet drives.

Innskyterne er lokale avdelinger og andre enheter i IOGT og Juvente, og til sammen hadde de en egenkapital på 165 millioner i 2023. Avkastningen har hele tiden vært svært god, og godt over det man har kunnet få i banken de siste årene. I fjor kunne man betale ut 6 % til aksjonærene for lånet de har i selskapet.

- Det er en målsetning å sikre at lokale midler blir satt inn i Sober, understreker Ørnulf. Det er lønnsomt for innskyterne, og gir en sikkerhet for organisasjonen totalt.

Passe på at midler ikke forsvinner ut av organisasjonen

Det siste er ikke minst generalsekretær Hanne Cecilie Widnes opptatt av.

- Vi har sett i andre organisasjoner hvordan penger kan forsvinne ut av organisasjonen når den blir svak. Dette gjelder ikke minst andre organisasjoner i bevegelsen, hvor det til slutt bare har sittet igjen en eller to personer med ansvar for store summer. Vi har heldigvis styrt klar av de verste tilfellene, men det er ingen selvfølge, sier hun. Hun peker på en sak fra Sverige hvor en tidligere betrodd medarbeider tidligere i år ble dømt for å ha underslått nesten 5 milli-

oner fra en lokal avdeling. Medlemmet hadde et godt omdømme i organisasjonen, og satt som kasserer i den lokale avdelingen. Men det var ingen revisorer som passet på. Pengene var blitt overført til mannens konto, blant annet i forbindelse med et hussalg. Det hele ble oppdaget siden IOGT-NTO sentralt skal ha melding om slike salg. Dette førte til at utredningen startet. - Dette er skrekken, sier Widnes, og er grunnen til at vi er så opptatt av at vi må ha en oversikt over midler som avdelinger rår over, og helst at de står i Sober Kapital.

Formålets penger

Viktigst er imidlertid at de midlene som vi har, blir brukt til beste for det vi står for. Organisasjonens penger er formålets penger, sier Thorbjørnsen.

- Det er et ansvar som ligger på oss alle, og som hele sentralstyret er opptatt av. I forbindelse med fornyelsesprosessen i organisasjonen må vi også se på dette – både hvordan vi sikrer midlene og hvordan vi sørger for at de settes i arbeid der det trengs.

• Sober Kapital er et investeringsselskap som eies av IOGT og Juvente og lokale avdelinger i de to organisasjonene. Om dere ønsker mer informasjon om dette, ta kontakt med daglig leder, Hallvard Hatlestad på hallvard@hatlestad.no

• Av de 160 millionene som IOGT hadde i bank, Sober Kapital eller andre fond i fjor, var sentralledets andel rundt 28 millioner, regionene eide 25 millioner og lokale avdelinger og områder rundt 95 millioner. I tillegg har vi et sted mellom 20 og 25 eiendommer, fra mindre hytter til forretningslokaler.

VIL VISE FREM MER AV HISTORIEN

Alle som besøker IOGTs kontor i Torggata, kan i IOGT-huset nå se litt av IOGTs historie i Norge.

AV JAN TORE EVENSEN

Om tre år, i 2027, vil IOGT feire 150 år med arbeid i Norge. Det skal markeres på flere måter, både ved å se bakover og se fremover. På IOGT-kontoret i Torggata har Mona Svartås begynt å lage et lite IOGT-museum. Etter at hun gikk ut i Aksent for noen nummer siden og spurte om historiske gjenstander, har tilbakemeldingene vært mange og positive.

Viktig å ta vare på

Bakgrunnen er aktiviteten i IOGT-huset, som Mona har ansvaret for. IOGT utvidet sine lokaler i Torggata for noen år siden, og noe av det organisasjonen hadde lyst til, var å vise frem noe av historien til organisasjonen. – Det ligger mye ute i avdelinger, og hos enkeltpersoner, forteller Svartås. – IOGT har en lang historie i Norge, og det har skjedd mye spennende og laget mye spennende. Dette er noe jeg synes er viktig å ta vare på. Jeg ser også at folk som kommer inn døra her, synes det er gøy å se. Både de som har minner fra hvordan IOGT drev før, men også fra nye medlemmer som blir nysgjerrig på historien.

Vanskelig å velge

På spørsmålet om hva hun setter mest pris på, synes hun det er vanskelig å velge. Hun er glad for å ha fått stett-fat fra Nationalkaféen, som var en alkoholfri restaurant IOGT drev i Keysergate 1 i Oslo. – Jeg er veldig glad for koppen fra IOGT Første Norske, den første losjen som ble stiftet i Norge. Anne Karin

Mona Svartås med stett-fat fra Nationalkaféen og medalje fra IOGT Lørenskog.

BIDRAG OG HISTORIE

- Om du har noe du tror kan passe til IOGT-museet i Torggata, ta gjerne kontakt med Mona på mona@iogt.no, så tar vi kontakt med deg!
- Vil du lese mer om IOGTs historie, går du inn på www.nb.no og søker på Godtemplarbladet under tidsskrifter kommer de fleste årgangene fra 1905 og frem til i dag frem. Vi arbeider med å få dem til å digitalisere også de tidligste årgangene, slik at alle blir liggende ute.

Ingelsrud, som hjelper oss med strikke-kafé i IOGT-huset, har gitt oss speider-skjorten sin. Speidervirksomheten er en del av IOGTs virksomhet som ikke så mange kjenner til.

Mona har fylt tre skap med gjenstander, men meningen er at utstillingene skal byttes med jevne mellomrom, slik at hun ønsker flere historiske minner. – En gammel IOGT-fane, svarer hun når vi spør hva hun helst vil ha i lokalene. Etter hvert skal det også komme opp flere bilder på veggene, både fra IOGT og fra NGU/Juvente-aktiviteter.

Finnes også digitalt

På kontoret har IOGT også en god del skriftlig materiale – gamle håndbøker som ble utgitt hvert kvartal med oversikt over møteprogrammer og tillitsvalgte i de forskjellige losjene. – Vi har også de

fleste årgangene av Godtemplarbladet og Aksent, forteller hun. Det har vært medlemsbladet til IOGT helt tilbake til 1878. Dette finner dere også digitalisert på nettet, på Nasjonalbiblioteket sine sider.

Må få spissere albuer

Hun gleder seg til 150-årsjubileet. – Det må bli stort, mener hun. Vi må vise at vi er en av de store organisasjonene på feltet. Hun ønsker at IOGT får litt spissere albuer og gjøre seg mer synlig enn i dag. – Vi må vise at det går an å leve rusfritt, at vi viser hvordan vi jobber for at mennesker kan ha det trygt uten alkohol eller andre rusmidler, understreker hun. Museet håper hun er blitt mye større om tre år, selv om det er et arbeid som aldri blir helt ferdig. – Vi må fortsette å ta vare på historien vår, og det vi gjør i dag vil jo også være historie

Landsmøtet i 2023 ga sentralstyret i oppdrag å iverksette et utviklingsarbeid med tanke på å legge fram eventuelle forslag til endringer i organisasjonen, slik at vi kan runde 150 år klar for 200 års-jubileet i 2077.

Bevare og fornye

I oktober 2023 inviterte vi til idédugnad. Derfra tok vi med innspill på mange områder knyttet til innhold i medlemskapet, aktiviteter og tiltak. Dette tok vi et skritt videre under Fremtidskonferansen på Åsane 7.-9. juni

PÅ FREMTIDSKONFERANSEN gikk vi mer konkret inn på IOGTs utfordringer og muligheter. Gode ververesultater både i 2023 og i år vitner om at våre politiske standpunkt, fokus på forebygging og støtte til de som sliter med rusutfordringer, åpenbart har appell. Likeledes synes medlemskriteriet om rusfri livsstil å være en styrke for organisasjonen. IOGT vil representere en viktig motkultur mot de rusliberale kreftene også i framtiden. Jeg er sikker på at vårt engasjement og vår kompetanse vil være etterspurt og ha bred støtte hvis vi fortsatt er tydelig og relevant.

NÅR DET GJELDER DRIFTEN av organisasjonen har vi større utfordringer. IOGT opplever som svært mange organisasjoner at medlemmene i mindre grad ønske å påta seg verv eller andre forpliktelser. Samtidig ser vi at den lokale aktiviteten som har vært IOGTs kjernevirksomhet i snart 150 år, er i endring. De fleste medlemmene er ikke aktive i den tradisjonelle organisasjonen, derfor må vi tenke nytt om lokal aktivitet.

VI HAR UTFORDRINGER knyttet til å bemanne alle

tillitsverv på de ulike nivåene i organisasjonen, og må tenke på hvordan vi kan forenkle og effektivisere driften av organisasjon og sikre et velfungerende demokrati. Det er viktig at vi i den fasen IOGT er i nå, forvalter ressursene våre klokt, og at vi har et solid økonomisk fundament slik at vi evner å gjennomføre nødvendige endringer og kan etablere nye aktiviteter. De største ressursene forvaltes av avdelingene som har solgt lokaler og hytter. Det er viktig at disse midlene investeres i IOGTs framtid. Vi ser med interesse på at IOGT-bevegelsen i Sverige også er i en lignende prosess. Der er også navneskifte en del av debatten.

Sentralstyret vil nå samle trådene, og med utgangspunkt i de innspillene medlemmene har gitt, utarbeide forslag som vil bli sendt på høring i organisasjonen.

IOGTs SAMFUNNSOPPDRAG vil ikke bli mindre viktig i årene som kommer. Hvis vi er modige og endringsvillige, skal vi finne veien videre, om enn ikke akkurat som i dag.

Fortsatt god sommer!

Hilsen Ørnulf Thorbjørnsen

IOGT-
LEDEREN

Ørnulf Thorbjørnsen
Leder i IOGT Norge

Trenger mer nøyaktige studier når vi måler helseutfordringene ved alkoholbruk

'Sick-quitter-effekten' refererer til en potensiell skjevhet i epidemiologiske studier som undersøker helseeffektene av alkoholforbruk. Effekten oppstår når tidligere drikkere, som har sluttet å drikke på grunn av helseproblemer, inkluderes i referansegruppen som sammenlignes med nåværende drikkere. Dette kan føre til at referansegruppen har en høyere andel av personer med dårlig helse, noe som igjen kan gjøre at alkohol ser ut til å være mindre skadelig enn det faktisk er.

Gale konklusjoner. Når personer som har sluttet å drikke på grunn av sykdom eller helseproblemer inkluderes som ikke-drikkere, kan deres helseproblemer bidra til en høyere dødelighetsrate i referansegruppen. Dette kan føre til en feilaktig konklusjon om at moderat alkoholforbruk er assosiert med lavere dødelighet

sammenlignet med avholdenhet. Fem forskere ved universitetet i Sydney gjennomførte en gjennomgang av systematiske oversikter for å undersøke sammenhengen mellom alkoholforbruk og total dødelighet. Studien inkluderte 25 systematiske oversikter, hvorav fem ikke inkluderte tidligere drikkere i referansegruppen. Fire av disse hadde høy risiko for skjevhet.

Ekskluderte ikke tidligere drikkere. Gjennomgangen viste at over 70 % av oversiktene ikke ekskluderte tidligere drikkere fra referansegruppen, noe som kan føre til skjevheter som 'sick-quitter-effekten'. Dette viser et behov for mer nøyaktige studier som ekskluderer tidligere drikkere for å bedre forstå risikoen knyttet til alkoholforbruk.

KILDE

546 ord for å være beruset

Danskenes bruk av alkoholuttrykk er godt kjent, men en ny studie fra Chemnitz University i Tyskland avslører at briteres kreativitet på området langt overgår vår. Ifølge studien, publisert i tidsskriftet De Gruyter og referert av Daily Mail, bruker britene hele 546 forskjellige ord for å beskrive en alkoholpåvirket tilstand.

Disse uttrykkene spenner fra de mer forståelige som 'hammered' og 'pissed' til de abstrakte 'rat-assed', 'sozled' og 'squiffed'. Interessant nok konkluderte forskerne med at nesten alle engelske ord kan brukes til å beskrive fyll ved å legge til endelsen 'ed'. Dette gjør at konteksten automatisk gir mening, og skaper nye ord for å beskrive en full tilstand. Eksempler inkluderer 'bladdered', 'mashed', 'pickled' og 'trashed'.

Drunkonymer. Lingvisten Christina Sanchez-Stockhammer, som er medforfatter av studien, har introdusert termen 'drunkonyms' for disse uttrykkene. Ordet er en kombinasjon av 'drunk' og 'synonym', og de 546 'drunkonyms' er aktivt i bruk i dag. Dessuten viser tidligere undersøkelser at det

historisk sett har eksistert over 3 000 ord i Storbritannia for å beskrive fyll. Dette viser at briteres språklige kreativitet på dette området er både rik og variert, langt mer enn man ser i Norge.

KILDE

Positiv effekt av alkohol-fritt salg

Et ny studie ledet av Katie De-Loyde og publisert i tidsskriftet *Addiction* undersøkte effekten av å introdusere alkoholfritt øl på fat i barer og puber i England. Studien fulgte et randomisert crossover-design, hvor 14 utesteder deltok i to intervensjonsperioder og to kontrollperioder over åtte uker. I intervensjonsperiodene ble en alkoholfri øl på fat erstattet med en alkoholholdig variant, mens det var "business as usual" i kontrollperiodene. Resultatene viste at innføringen av alkoholfrie øl på fat førte til en reduksjon i salget av alkoholholdig øl med 4-5 %, uten å påvirke den totale inntekten fra drikkevarer.

Reduserte ikke omsetningen. Primærutfallet, gjennomsnittlig ukentlig volum av solgt alkoholholdig øl, viste en justert gjennomsnittlig differanse på -20 liter per uke, tilsvarende en reduksjon på 4 %. Sekundærutfallet, gjennomsnittlig ukentlig inntekt fra alle drikkevarer, viste ingen signifikant endring, med en justert differanse på 61 GBP per uke. Disse funnene indikerer at innføringen av alkoholfrie alternativer ikke nødvendigvis reduserer totalomsetningen, noe som kan gjøre tiltaket attraktivt for både næringsdrivende og beslutningstakere.

Studien konkluderer med at selv en minimal intervensjon, som å bytte ut en enkelt tappelinje med alkoholfri øl, kan ha en betydelig effekt på alkoholkonsumet på utesteder, uten negativ økonomisk påvirkning. Dette kan bidra til å redusere alkoholrelaterte skader i befolkningen, samtidig som puber og barer opprettholder sine inntekter.

KILDE

WHO: Norske ungdommer drikker mindre enn jevnaldrende i andre land

Undersøkelsen avdekket at ungdom i Storbritannia og Danmark har det høyeste alkoholforbruket. Nylig ble den omfattende HEVAS-undersøkelsen (The Health Behaviour in School-aged Children) fra Verdens helseorganisasjon (WHO) publisert. Denne studien analyserer alkohol-, tobakk- og cannabisbruk blant barn i alderen 11, 13 og 15 år i 44 land i Europa, Sentral-Asia og Canada.

Gjelder både gutter og jenter. Generelt drikker norske ungdommer mindre enn sine jevnaldrende i de andre landene. Det gjelder både blant gutter og jenter. Totalt svarte 35 prosent av utvalget at de hadde prøvd alkohol. For Norge lå gjennomsnittet

rett under 30 prosent. Blant ungdom som har brukt alkohol regelmessig, lå også Norge langt nede på listen, med 16 prosent versus 20 prosent for resten av utvalget. Syv prosent av de spurte oppga at de har vært overstadig beruset en eller flere ganger. Her lå Norge en prosent høyere enn snittet. Undersøkelsen avdekket at Storbritannia og Danmark har høyest alkoholforbruk blant ungdommer: 35 prosent av 11-åringene, 53 prosent av 13-åringene i Storbritannia, og 83 prosent av 15-åringene i Danmark har en eller annen gang drukket alkohol.

KILDE

NORGE P.P. PORTO BETALT

KONTAKT IOGT:

Henvendelser vedrørende medlemskap, adresseendringer
mv. sendes til adressen over, iogt@iogt.no eller på telefon til 23 21 45 80.

IOGT

STERK&KLAR

*Kunnskap om ungdom i dagens samfunn
og nyttige verktøy til foreldre.*

En ny podkast med episoder om:

- Ungdomshjernen
- Avhengighet
- Å snakke med ungdommer
- Ungdata

Og mye mer!

Finn den der du
hører på podcast!

www.sterkogklar.no